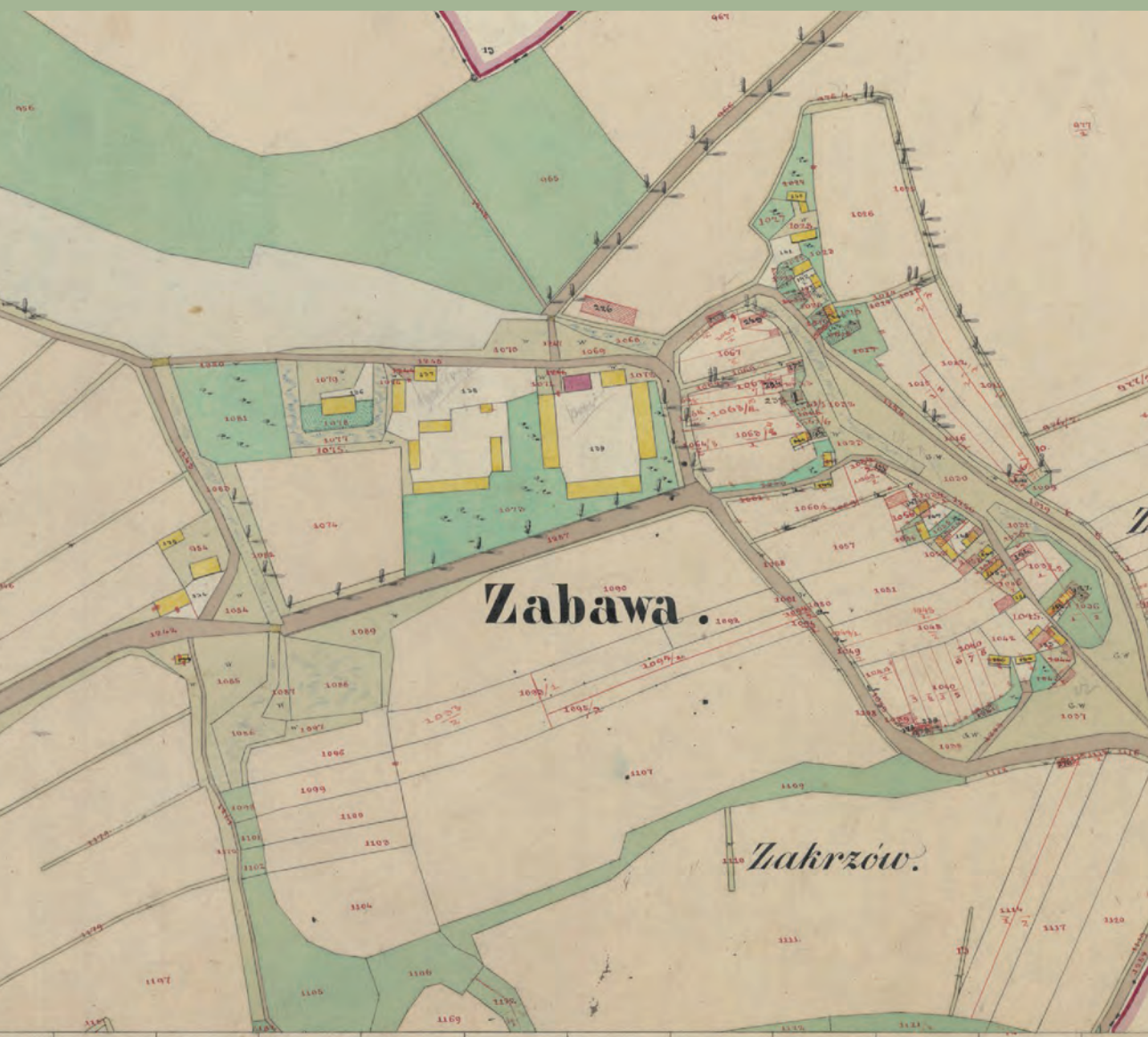

WIELKA WOJNA NAD DUNAJCEM

ZABAWA I OKOLICE

REDAKCJA: ZDZISŁAW NOGA

WIELKA WOJNA
NAD DUNAJCEM

ZABAWA I OKOLICE

WIELKA WOJNA NAD DUNAJCEM

ZABAWA I OKOLICE

R E D A K C J A
Z D Z I S Ł A W N O G A

Kraków–Zabawa 2022

© Copyright by Stowarzyszenie Inicjatyw Społecznych, Kulturalnych,
Edukacyjnych „Karolina”, 2022

Zdzisław Noga
Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie
📧 <https://orcid.org/0000-0003-0061-1808>
✉ zdzislaw.noga@up.krakow.pl

Recenzenci: dr hab. Tomasz Pudłocki, prof. UJ (część I),
ks. dr hab. Marek Kluz, prof. UPJPII w Krakowie (część II)

Opracowanie redakcyjne: Justyna Zdziennicka

Projekt okładki: Paweł Sepielak

Projekt zrealizowano przy wsparciu finansowym Województwa Małopolskiego

Na okładce oraz na wkładce zamieszczonej po stronie 20 wykorzystano mapę
katastralną Zabawy z 1847 roku z Archiwum Narodowego w Krakowie

ISBN 978-83-8138-844-3 (druk)
ISBN 978-83-8138-845-0 (PDF)
<https://doi.org/10.12797/9788381388450>

WYDAWNICTWO KSIĘGARNIA AKADEMICKA

ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków
tel.: 12 421-13-87; 12 431-27-43
e-mail: publishing@akademicka.pl/akademicka.pl

Spis treści

ZDZISŁAW NOGA	
Wstęp.....	7
I. KONTEKSTY HISTORYCZNE	9
ZDZISŁAW NOGA	
Zabawa i okolice na dawnych mapach.	11
KONRAD MEUS	
Ziemia Tarnowska w czasie Wielkiej Wojny oraz w pierwszych tygodniach niepodległości (ze szczególnym uwzględnieniem wsi Zabawa). Dramat w trzech aktach	21
MATEUSZ DROZDOWSKI	
Działalność Naczelnego Komitetu Narodowego w powiecie brzeskim oraz dąbrowskim.....	37
KRZYSZTOF KŁOC	
Idea strzelecka i legionowa na ziemi brzeskiej.	61
TOMASZ WOŹNY	
Bez zwycięzców, bez pokonanych. Działania zbrojne nad dolnym Dunajcem 1914-1915.....	73
WACŁAW SZCZEPANIK	
Moskale nad Dunajcem (1914 rok)	119
HUBERT CHUDZIO	
Cmentarz wojenny nr 260 w Zabawie w świetle projektu „Inwentaryzacji grobow, kwater i cmentarzy wojennych w województwie małopolskim” w latach 2008-2018.....	135
II. KONTEKSTY TEOLOGICZNE	149
KS. JANUSZ KRÓLIKOWSKI	
Męczennicy wiary świadkami wolności. Elementy filozofii męczeństwa	151
KS. ŁUKASZ NIEPSUJ	
Rozwój kultu bł. Karoliny Kózkówny w ciągu 35 lat od beatyfikacji.....	171
Bibliografia.....	191
Notki o autorach.....	205
Indeks osobowy.....	209

TOMASZ WOŹNY

Towarzystwo Badań nad Pierwszą Wojną Światową

 <https://orcid.org/0000-0003-2930-8300>

Bez zwycięzców, bez pokonanych

Działania zbrojne nad dolnym Dunajcem 1914-1915

Wstęp

Spośród wielu bitew pierwszej wojny światowej na terenie zachodniej Galicji szerzej znane są w zasadzie tylko dwie: bitwa pod Limanową i Łapanowem (grudzień 1914 r.) oraz bitwa pod Gorlicami (maj 1915 r.). Jest to zjawisko w znacznym stopniu zrozumiałe, ponieważ obie miały doniosłe znaczenie dla losów wojny: pierwsza istotnie przyczyniła się do zatrzymania przez państwa centralne rosyjskich postępów na froncie galicyjskim, druga przesądziła o utracie przez carskie wojska inicjatywy strategicznej i przeniosła działania wojenne daleko na wschód.

Dalece mniej znana pozostaje cała reszta zmagania, toczonych przez szereg miesięcy – od listopada 1914 r. aż po dni poprzedzające przełom majowy roku następnego. W cieniu obu wymienionych wyżej bitew pozostają m.in. boje stoczone nad dolnym Dunajcem, na obszarze pomiędzy linią kolejową łączącą Kraków z Tarnowem (był to odcinek Kolei Karola Ludwika) a Wisłą. Stanowiły one bezpośrednie następstwo zwycięstwa państw centralnych pod Limanową i Łapanowem, a ustabilizowany w tym miejscu front stał się podstawą wyjściową dla północnego skrzydła ofensywy gorlickiej. Szczegółowego i wyczerpującego opracowania działania zbrojne lat 1914-1915 nad dolnym Dunajcem dotąd się nie doczekały. W literaturze przedmiotu poświęconej całości działań w Galicji są one zaledwie wzmiankowane¹. Więcej danych dostarczają opracowania dotyczące

¹ Dla przykładu Jan Dąbrowski (tenże, *Wielka Wojna 1914-1918. Na podstawie najnowszych źródeł. Część I*, Warszawa 1937, s. 270, 272) sygnalizuje jedynie odwrót wojsk rosyjskich za Dunajec i zacięte walki w czasie rosyjskiej kontrofensywy w grudniu 1914 r. Na wzmiankach o wycofaniu wojsk rosyjskich na linię Dunajca w zasadzie poprzestają także: M. Zgórniak, *1914-1918. Studia i szkice z dziejów I wojny światowej*, Kraków 1987, s. 142; J. Bator, *Wojna*

historii poszczególnych jednostek wojskowych², jednakże obraz w nich przedstawiony nie jest kompletny³.

Aktualnego stanu wiedzy z punktu widzenia historii lokalnej nie sposób uznać za wystarczający. Trzeba podkreślić bowiem, że pod wszelkimi względami – liczby zaangażowanych sił stron walczących, poniesionych strat i czasu trwania – były to zmagania wojenne o największej skali w dziejach tego terenu. Nie można też pominąć ich wpływu na ludność cywilną, zmuszoną bądź do opuszczenia swoich domów, bądź do funkcjonowania w pobliżu linii frontu przez szereg miesięcy. Wojna przyniosła wielkie szkody materialne, praktycznie zmiatając niektóre miejscowości z powierzchni ziemi. Z perspektywy historii regionu są to zatem wydarzenia warte przypomnienia i szerszego omówienia. Z tą właśnie myślą powstał niniejszy tekst, w którym wykorzystano nie tylko dostępną literaturę, ale przede wszystkim źródła archiwalne.

Pierwsze miesiące wojny

W wyniku pierwszych niepowodzeń na froncie, które doprowadziły m.in. do utraty Lwowa, wojska austro-węgierskie we wrześniu 1914 r. opuściły południową Lubelszczyznę oraz większą część Galicji. Wycofały się w Karpaty, w zachodniej części Galicji zatrzymały się zaś na linii Gorlice–Tarnów–ujście Dunajca. Nad dolnym odcinkiem tej rzeki znalazły się korpusy: X z Przemyśla i V z Preszburga (dzisiejszej Bratysławy). Wrześniowy odwrót pozwolił na oderwanie się od wojsk rosyjskich, w związku z czym możliwe było przegrupowanie własnych oddziałów i rozpoczęcie kolejnej operacji zaczepnej. Doprowadziła ona do osiągnięcia linii Sanu i chwilowego odblokowania oblężonej Twierdzy Przemyśl. Dzięki temu we wrześniu i październiku 1914 r. działania wojenne nie dotarły na zachodni brzeg Dunajca⁴.

galicyjska. Działania armii austro-węgierskiej na froncie północnym (galicyjskim) w latach 1914-1915, wyd. 2 rozszerzone, Kraków 2008, s. 161; A. Olejko, *Karpacka wojna trzech cesarzy. Z działań wojennych I wojny światowej na lądzie i w powietrzu*, Rzeszów 2013, s. 176.

² Zob. np. E. Wisshaupt, *Die Tiroler Kaiserjäger im Weltkriege 1914-1918, Erster Band, Vom Kriegsausbruch bis zum Frühjahr 1915*, Wien 1935, s. 312-357; M. Hoen, *Geschichte des salzburgisch-oberösterreichischen K.u.k. Infanterie-Regiments Erzherzog Rainer Nr. 59 für den Zeitraum des Weltkrieges 1914-1918*, Salzburg 1931, s. 197-202.

³ Przyczynkami do opisu tych wydarzeń były opublikowane przez autora teksty: *Walki armii austro-węgierskiej nad dolnym Dunajcem w okresie od grudnia 1914 do maja 1915 r.* („Czarno-Żółty Sztandar” 2014, nr 1(1), [on-line:] https://www.academia.edu/7174502/Czarno_%C5%BB%C3%B3%C5%82ty_Sztandar_1 – 31 XII 2022) oraz *Wojnicz w ogniu Wielkiej Wojny* („Zeszyty Wojnickie” 2015, nr 1(143)).

⁴ *Österreich-Ungarns letzter Krieg 1914-1918, I Band*, hrsg. E. Glaise von Horstenau, Wien 1931, s. 347, 366-372, 382-393, Beilage 14, 16.

Kolejny odwrót austro-węgierski, zapoczątkowany w pierwszych dniach listopada, przebiegał w warunkach znacznie mniej korzystnych dla wycofujących się armii habsburskich. W związku z przerzuceniem 2 Armii nad środkową Wartę osłonę łuku Karpat od Przełęczy Użockiej po rejon Nowego Sącza przejęła w całości 3 Armia. W tym samym czasie dwie pozostałe austro-węgierskie armie (1 i 4) osłaniały od północy Kraków i szykowały się do zaatakowania sił rosyjskich, prących w stronę Śląska. Sytuacja nie pozwalała na utrzymanie linii Dunajca, która została oddana bez walki. Usiłujący osłonić lukę między 3 Armią w Karpatach i 4 Armią pod Krakowem lwowski XI Korpus, wzmocniony oddziałami węgierskiej obrony krajowej i austriackiego pospolitego ruszenia, prowadził działania opóźniające. Jego starania, by w ostatniej dekadzie listopada powstrzymać carskie oddziały na przedpolach Brzeska, a następnie na linii Raby i na południe od Bochni, zakończyły się niepowodzeniem. Obszar nad dolnym Dunajcem znalazł się pod rosyjską okupacją. Najpierw przeszły przezeń cofające się wojska austro-węgierskie, a następnie ścigające je pułki carskie, ale do poważniejszych starć w tym rejonie nie doszło⁵.

Front zmierza nad Dunajec

Przemarsze oddziałów obu walczących stron wiązały się oczywiście z szeregiem uciążliwości dla cywilnych mieszkańców tej części Galicji, zdarzały się także epizody tragiczne. Niemniej aż do połowy grudnia wojna w znacznym stopniu oszczędziła naddunajeckie wsie i miasteczka. Działania zbrojne w ścisłym tego słowa znaczeniu dotarły tu dopiero wskutek wygranej przez państwa centralne bitwy pod Limanową i Łapanowem (2-12 grudnia 1914 r.). Austro-węgierska 4 Armia, walcząca tym razem przy istotnym wsparciu niemieckiego sojusznika, przystąpiła do pościgu za oddziałami rosyjskiej 3 Armii. Należy w tym miejscu podkreślić, że wojska carskie zostały w operacji limanowsko-łapanowskiej bardziej wymanewrowane niż pobite i ich odwrót miał charakter zorganizowany. Zwycięzcy byli podobnie wyczerpani i osłabieni po dotychczasowych bojach. Ich rosyjscy przeciwnicy skracali linię frontu, przegrupowywali i wzmacniali oddziały⁶. O ile w sztabach austro-węgierskich liczone na sforsowanie Dunajca na północ od Tarnowa⁷, o tyle carska 3 Armia nie zamierzała porzucać zachodniego

⁵ *Tamże*, s. 503-513, 517, 520, 525, 537-540, 558, Beilage 19, 20; W. Szczepanik, *Sterkowiec-Dziekanów podczas I wojny światowej*, [on-line:] <https://brzesko.ws> – 13 XI 2022.

⁶ Zob. szerzej: T. Woźny, *Pomiędzy Limanową a Gorlicami. Działania wojenne w Galicji Zachodniej od połowy grudnia 1914 r. do końca kwietnia 1915 r.*, cz. 1, „Textus et Studia” 2020, 2(22), s. 86-87.

⁷ Kriegsarchiv Wien (KA), Neue Feldakten (NFA), 4. Armee (Op. AK), Kt. 7, K. und k. 11.

brzegu rzeki, by nie tracić dogodnych pozycji wyjściowych dla przyszłych działań zaczepnych. Okolice Radłowa i Zabawy miały stać się polem bitwy.

W połowie grudnia w kierunku Dunajca posuwały się habsburskie korpusy: XIV, XI oraz XVII. Pierwszy z nich, dowodzony przez gen. dyw.⁸ Josefa Rotha, składał się z austro-węgierskich dywizji: 13 DPLw, 3 DP i 8 DP oraz niemieckiej 47 DR. Wiedeńska 13 DPLw operowała na południe od linii kolejowej Kraków–Tarnów, a zatem poza opisywanym tutaj terenem. 3 Dywizja Piechoty (gen. mjr⁹ Ernst Horsetzky von Hornthal) składała się z oddziałów z Górnej Austrii, Salzburga, Tyrolu i Czech. 8 Dywizja Piechoty gen. dyw. Ludwiga von Fabiniego miała w swoim składzie trzy tyrolskie pułki strzelców cesarskich oraz czeskie, śląskie, galicyjskie i bukowińskie bataliony strzelców. Niemiecka 47 DR gen. por.¹⁰ Alfreda von Besera posiadała cztery pułki piechoty oraz baon strzelców. Korpusem XI, działającym w centrum opisywanego obszaru, dowodził gen. art.¹¹ Stephan von Ljubičić, a w skład tego związku operacyjnego wchodziły dywizje: 15 i 30. W czasie marszu nad Dunajec do 30 DP gen. dyw. Juliusa Kaisera należały dwie brygady wschodniogalicyskie (jedna podporządkowana tymczasowo, ze składu 11 DP). Trzecia brygada (LXXXVIII BLsch), podporządkowana tej dywizji, złożona była z tyrolskich strzelców krajowych. 15 Dywizja Piechoty gen. dyw. Alfreda von Schenka posiadała natomiast dwa pułki niemal czysto węgierskie, w dwóch pozostałych zaś, oprócz etnicznych Węgrów, licznie reprezentowane były mniejszości narodowe ziem Korony Św. Stefana: Rusini, Słowacy i Rumuni. Najbliżej Wisły, a zatem na północnym skraju omawianego terenu, działał XVII Korpus gen. piech. Karla von Křitka. Należała do niego 19 DP gen. dyw. Karla Mayera, jednobrygadowa 11 DP gen. dyw. Antona Bellmonda von Adlerhorsta i LXXXII BPH, którą dowodził gen. mjr Rudolf Schamschula¹². Ta ostatnia jednostka powstała z połączenia w dwa kombinowane pułki resztek czasowo rozwiązanej 41 DPH¹³. Osiem i pół

Korpskommando, Op. No. 1132, Gefechtsbericht über die Kämpfe der mir unterstellten Kräfte zwischen Raba und Dunajec vom 11ten bis einschliesslich 20ten Dezember, 17./12.

⁸ W oryginale: Feldmarschall-Leutnant, dosł. feldmarszałek porucznik; z uwagi na mogące wprowadzić w błąd brzmienie dosłownego tłumaczenia tego charakterystycznego dla armii austriackiej i austro-węgierskiej stopnia wskazano jako odpowiednik stopień generała dywizji.

⁹ Generał major, najniższy stopień generalski w armii austro-węgierskiej, niemieckiej i rosyjskiej, odpowiednik generała brygady.

¹⁰ Generał porucznik, w armii niemieckiej i rosyjskiej stopień generalski, odpowiednik generała dywizji (i stopnia feldmarszałka porucznika w armii austro-węgierskiej).

¹¹ W oryginale: Feldzeugmeister, dosł. zbrojmistrz polny; w armii austro-węgierskiej był to stopień generała broni dla artylerii i wojsk technicznych.

¹² KA, Sammlung Balaban (SB), Kt. 1898, 17. Korps, Disposition für 16.XII.1914.

¹³ KA, SB, Kt. 1907, 41. HHD, November 1915/NO, 197/5.

dywizji, skoncentrowane na froncie o szerokości ok. 30 km, może sprawiać wrażenie całkiem pokażnej siły bojowej. Jednakże stany liczebne wskazanych wyżej jednostek były wyjątkowo niskie. Łącznie wszystkie trzy austro-węgierskie korpusy posiadały w przybliżeniu 32 000 bagnetów.

Przed maszerującymi ku wschodowi korpusami austro-węgierskimi na odcinku od szlaku Kolei Karola Ludwika po Wisłę cofały się trzy dywizje rosyjskie. Wszystkie podporządkowane były dowództwu IX Korpusu Armijnego gen. por. Dymitra Szczerbaczewa¹⁴. W południowej części opisywanego terenu znalazła się 74 RDP gen. por. Iwana Baggowuta. Mimo poniesionych w czasie bitwy pod Limanową i Łapanowem niezwykle wysokich strat (niemal 40% stanu) dywizja była nadal liczna i posiadała ok. 7500 bagnetów. W środku rosyjskiego zgrupowania, w kierunku Radłowa i Biskupic Radłowskich cofała się 5 DP, w przybliżeniu 4700 bagnetów. Dywizją tą dowodził gen. por. Paweł Parczewski. Najdalej na północ, z prawym skrzydłem wzdłuż Wisły, znajdowała się 11 DP gen. por. Iwana Fiodorowa. Posiadała w sumie ok. 6400 bagnetów, ale w walkach na zachodnim brzegu Dunajca miały wziąć udział jedynie dwa najsłabsze jej pułki, w których szeregach znalazło się niewiele ponad $\frac{1}{3}$ dywizyjnej piechoty. W pierwszej z wymienionych dywizji większość żołnierzy wywodziła się z Petersburga i północno-zachodniej części cesarstwa rosyjskiego. Pozostałe dwie dywizje składały się w znacznej części z rekrutów, pochodzących z guberni, położonych na terenie dzisiejszej Ukrainy¹⁵.

W sumie zatem carskie wojska posiadały na opisywanym terenie niespełna 15 000 bagnetów, były więc dwukrotnie słabsze od nacierających oddziałów austro-węgierskich i niemieckich. Jeszcze wyraźniejsza dysproporcja na korzyść wojsk państw centralnych występowała w artylerii. Trzy dywizje carskiego IX Korpusu Armijnego dysponowały w przybliżeniu 120 działami, posuwające się w kierunku dolnego biegu Dunajca trzy korpusy habsburskie mogły natomiast liczyć na wsparcie mniej więcej trzykrotnie liczniejszej artylerii.

Szczegółowe zestawienie liczebności obu stron w połowie grudnia 1914 r. przedstawia załącznik 1. Należy przy tym zastrzec, że w tym czasie oddziały austro-węgierskie zaczęły otrzymywać uzupełnienia, w szczególności w postaci batalionów pospolitego ruszenia, których – z braku dokładnych danych – we wspomnianym zestawieniu nie ujęto. Skład narodowościowy oddziałów austro-

¹⁴ A. Neznamov, *Strategičeskij Očerok Voiny 1914-1918 gg. Čast' 3 Period s 12 (25) noiabria 1914 g. po 15 (28) marta 1915 g.*, Moskwa 1922, s. 22 [A. Незнамов, *Стратегический Очерк Войны 1914-1918 гг. Часть 3 Период с 12 (25) ноября 1914 г. по 15 (28) марта 1915 г.*, Москва 1922, s. 22].

¹⁵ Zob. załącznik 3 do niniejszego artykułu.

-węgierskich i rosyjskich przedstawiają natomiast załączniki 2 i 3. Wypada zwrócić uwagę, że o ile nie znajduje tutaj potwierdzenia obraz walczących przeciwko sobie Polaków w mundurach różnych armii (choć pojedynczych przypadków tego rodzaju oczywiście wykluczyć nie można), o tyle w grudniu 1914 r. z pewnością po obu stronach frontu znaleźli się żołnierze narodowości ukraińskiej.

Grudniowe walki na zachodnim brzegu Dunajca

Najbardziej intensywne boje na omawianym tu terenie stoczono w drugiej połowie grudnia, bezpośrednio po dotarciu wojsk austro-węgierskich i niemieckich w pobliże Dunajca. Działania te doprowadziły do ukształtowania się linii frontu, która z niewielkimi zmianami pozostała stabilna od Bożego Narodzenia 1914 r. aż po pierwsze dni maja 1915 r. IX Korpus Armijny zdecydował się stawić opór na zachodnim brzegu rzeki i nie dał się zeń całkowicie wyprzeć. Walki, które rozegrały się pomiędzy 17 a 22 grudnia 1914 r., doprowadziły do ograniczenia terenu zajętego przez wojska carskie do trzech przyczółków – dużego pod Komorowem (obejmującego także Ostrów, Gosławice, Rudkę, Bobrowniki Małe, Siedlec, Łękę Siedlecką i Sanokę) oraz dwóch mniejszych – koło Wólki pod Biskupicami Radłowskimi oraz koło Pasieki Otfinowskiej. Dla większej przejrzystości działania na przedpolach każdego z nich zostaną omówione odrębnie. Ze względu na chronologię wydarzeń jako pierwszy zostanie opisany przyczółek pod Pasieką Otfinowską, a wraz z nim – działania pomiędzy Pasieką a ujściem Dunajca do Wisły. Jako drugi omówiony będzie przyczółek pod Wólką, jako ostatni zaś przyczółek komorowski, gdzie najbardziej intensywne boje miały miejsce najpóźniej.

Walki o przyczółek pod Pasieką Otfinowską

Oddziały austro-węgierskiej 15 DP dotarły 17 grudnia na północno-wschodni skraj kompleksu leśnego pomiędzy Śmietaną a południowym skrajem Jadownik Mokrych. Po kilkudniowym pościgu spodziewano się wejść w kontakt bojowy z carskimi oddziałami jeszcze przed linią Dunajca. Na prawym skrzydle dywizji rozwinął się 66 pp (dwa bataliony, 1000 bagnetów), w centrum – 60 pp (dwa bataliony, 1800 bagnetów), na lewym skrzydle miał atakować natomiast 65 pp (trzy bataliony, 1700 bagnetów). Ten ostatni pułk – złożony z żołnierzy z okolic Mukaczewa – miał rozpocząć natarcie na silnie umocnione przez przeciwnika Miechowice Małe, aby wspólnie z sąsiednią XXI BP opanować ten punkt oporu. Pozostałe pułki 15 DP miały na razie wiązać ewentualnego przeciwnika, oczekując na postępy nacierającej dalej na prawo 30 DP. Dzień był deszczowy, a obserwacja pola walki utrudniona. Do zmroku dwa bataliony mukaczewskiego pułku

przekroczyły Kisielinę i powoli posuwały się naprzód, ok. północy dotarły zaś na odległość umożliwiającą bezpośredni szturm na Miechowice Małe. Nawiązano przy tym kontakt z częścią XXI BP, która od strony wschodniej także zbliżała się do wsi. Kompanie 65 pp zbliżyły się niepostrzeżenie na odległość ok. 30-40 kroków do skraju rosyjskich pozycji, po czym zostały wykryte i rozpoczęła się walka ogniowa. Jak zapisano w raporcie jednej z kompanii pułku, carscy żołnierze usiłowali zmylić atakujących, krzycząc do nich po niemiecku: „Wstrzymać ogień” i po węgiersku: „Własne oddziały!”. Sytuację uratował dowódca kompanii kpt. Rudolf Jirawa, zwracając się do podkomendnych w języku węgierskim (i w bardziej rozbudowanej formie): „Nie wierzcie w to, łotry oszukują!”. Rosyjski podstęp się nie udał, a w niektórych miejscach, po krótkim szturmie, austro-węgierscy piechurzy wdarli się do pierwszych okopów, ale na szybkie zdobycie całej wsi się nie zanosilo¹⁶. Na prawo od Miechowic wprowadzony do akcji słaby (jeden baon, 700 bagnetów) 5 pp, razem z 60 pp, opanował ok. 18.00 folwark w Budźbowej, biorąc do niewoli w przybliżeniu 120 obsadzających go żołnierzy carskich¹⁷.

Do walki o Miechowice Małe włączyła się sąsiednia XXI BP. W godzinach wieczornych 17 grudnia próbę szturm od strony przysiółka Dziady podjął IV batalion brzeżańskiego 55 pp. Dowodzony przez kpt. Augusta Böhma baon dotarł co prawda do zabudowań miejscowości, został jednak przygwożdżony silnym ogniem obrońców. Jeden z plutonów, prowadzony przez ppor. rez. Adalberta Tremela, został niemal w całości wybity, gdy posuwając się naprzód w ciemnościach, znalazł się niespodziewanie tuż przed gniazdem dwóch rosyjskich karabinów maszynowych. Obrońcy wsi niemal natychmiast ruszyli do kontrataku, odrzucając brzeżańskich piechurów i zadając im znaczne straty. Baon Böhma cofnął się ku zachodowi i obsadził linię Kisieliny, meldując, że na razie powtórzenie ataku nie jest możliwe¹⁸. Dla jego wsparcia XXI BP skierowała jeden z batalionów tarnopolskiego 15 pp. Lewe skrzydło XXI BP – drugi z baonów wspomnianego pułku – obsadziło w tym czasie wschodni skraj Miechowic Wielkich¹⁹.

Do godziny 2.00 w nocy z 17 na 18 grudnia pięć kompanii 65 pp, dowodzonych przez kpt. Adolfa Bloschego, komendanta I baonu, opanowało południową część Miechowic Małych. Tocząc uporczywą walkę na bliską odległość, podkomendni

¹⁶ KA, Gefechtsberichte (GB), 15. ITD, Gefechte am Dunajec. Mitte Dezember 1914, s. 2-5, Beilage 1-5; KA, GB, 65. IR, Hauptmann Rudolf Jirawa, Kmdt. der 16. Feldkomp., Gefechtsbericht über die Zeit vom 14.-20. Dezember 1914.

¹⁷ KA, GB, 15. ITD, Gefechte am Dunajec. Mitte Dezember 1914, s. 4; KA, GB, 60. IR, Gefechtsbericht über die Kämpfe am Dunajec, s. 1.

¹⁸ KA, NFA, 21. IBrig, Kt. 259, I.R.55, 17.12. 10h30' nm, Oblt Babić; KA, GB, 55. IR, Ereignisse im Dezember 1914.

¹⁹ KA, NFA, 21. IBrig, Kt. 259, Situation der Gruppe Obst. Blum 21. Inf. Brig. am 18/12 vm.

kpt. Bloschego odparli trzy kontrataki i utrzymali skraj miejscowości aż do rana, gdy do boju włączyły się kolejne kompanie. Blosche objął dowództwo nad całym 65 pp po chorym ppłk. Ludwigu Breuerze. Walka o miejscowość była zacięta, a 43 Ochocki pp, broniący miejscowości, nie miał zamiaru ustąpić. Austro-węgierskim żołnierzom szczególnie we znaki dawały się trzy karabiny maszynowe, umieszczone przez nieprzyjaciela na poddaszach chałup w części wsi położonej na południe od stawu. Zagrożenie zlikwidowano dopiero wówczas, gdy wspomniane chałupy podpalono²⁰. Tymczasem ludziom Bloschego nie mogły udzielić pomocy pozostałe pułki dywizji. 60 pp zaległ pod ogniem w otwartym terenie nieco na północ od Budźbowej, podobnie jak 5 pp, który znalazł się w takim samym położeniu na południe od Przybysławic.

Całością sił 15 DP, nacierających na Miechowice Małe, dowodził płk Franz Weiss, komendant XXIX BP. Celem wsparcia jego wysiłków do boju został rzucony odwód dywizji – użhorodzki 66 pp. Pułk ten rankiem 18 grudnia przekroczył Kisielinę na południowy wschód od Jadownik Mokrych i miał atakować w kierunku Sikorzyc, aby w ten sposób obejść pierwszą z wymienionych wsi od wschodu. Znalazł się jednak pod silnym ostrzałem karabinów i broni maszynowej z zabudowań folwarcznych, położonych na wschód od Miechowic Małych. W dodatku pomiędzy rozwijającymi się do natarcia tyralierami pułku zaczęły rozrywać się szrapnele własnej artylerii. W tej sytuacji 66 pp pośpiesznie cofnął się ku południowemu wschodowi, pod osłonę wałów przeciwpowodziowych²¹. Mukaczewski pułk doczekał się natomiast wsparcia ze strony 55 pp, który o 9.00 ponowił natarcie na Miechowice Małe. Atak od wschodu odbywał się przy wsparciu artylerii 11 i 30 DP, która niestety zadawała straty także podkomendnym kpt. Bloschego. Poszczególne części miejscowości przechodziły z rąk do rąk, austro-węgierscy żołnierze musieli zdobywać dom po domu. Obrońcy byli naciskani z trzech stron – od północnego zachodu uparcie parł naprzód 55 pp wraz z elementami 15 pp, od południowego zachodu – dwa baony (I i III) 65 pp, podczas gdy IV batalion tego ostatniego pułku starał się obejść wieś od wschodu. Adiutant jednego z baonów ppor. Franz Biró zebrał grupkę ochotników, która – korzystając z opuszczonych już przez carskich żołnierzy rowów strzeleckich – przedarła się aż do centrum miejscowości, obchodząc kolejne stanowiska obrońców. W końcu piechurzy brzeżańskiego 55 pp i mukaczewskiego 65 pp opanowali całą miejscowość. O godzinie 15.00 Miechowice Małe były w całości w rękach żołnierzy austro-węgierskich. Dwudniowe boje

²⁰ KA, GB, 15. ITD, Gefechte am Dunajec. Mitte Dezember 1914, s. 6, 8.

²¹ KA, GB, 15. ITD, Gefechte am Dunajec. Mitte Dezember 1914, s. 9-10, Beilage 6; KA, GB, 60. IR, Gefechtsbericht über die Kämpfe am Dunajec, s. 2; KA, GB, 66. IR, Gefechtsbericht für die Zeit vom 14.-27. Dezember 1914, s. I-III.

o wieś kosztowały oba wymienione pułki utratę łącznie 800 żołnierzy. 15 DP miała tego dnia wziąć do niewoli blisko 2000 jeńców, zdobyto trzy karabiny maszynowe²². Zgłoszona przez dywizję liczba jeńców prawie na pewno została mocno zawyżona. W ciągu tygodnia walk na przedpolach przyczółka pod Pasieką Otfinowską dwa działające tu rosyjskie pułki (41 i 43 pp) zgłosiły utratę łącznie ok. 1340 żołnierzy, przy czym w tej liczbie było niespełna 1000 zaginionych²³.

Dalej na północ od Miechowic Małych cały zachodni brzeg Dunajca dosyć szybko znalazł się pod kontrolą sił austro-węgierskich. Jeszcze przed południem 18 grudnia batalion 15 pp zajął opuszczone przez rosyjskich żołnierzy Wietrzychowice²⁴. Lewe skrzydło XVII Korpusu – czeska 19 DP – opanowało teren aż po Wisłę. Do Wyspy (między Wietrzychowicami a Demblinem) i Demblina wkroczyły oddziały należące do tej dywizji 29 ppLw²⁵. Pod Pałuszcami 88 pp – pomimo silnego ostrzału przeciwnika – dotarł do wału przeciwpowodziowego i zajął na nim stanowiska²⁶. Wydzielona z 19 DP grupa płk. Ludwiga Stampfera (III batalion 29 ppLw, III batalion 75 pp) przedsięwzięła próbę zdobycia Sikorzyc, ale atak utknął pod ogniem obrońców ok. 900 m przed linią rosyjskich okopów²⁷.

Następnego dnia 15 DP przygotowywała się do kontynuowania natarcia w stronę Dunajca i ataku na folwark na wschód od Miechowic Małych, na Sikorzycy i Przybysławicy. Do ataku przyłączyć się miała także grupa Stampfera. Okazało się jednak, że pod osłoną nocy przeciwnik opuścił te miejscowości i w większości odszedł na wschodni brzeg Dunajca. Jedynie jego tylne straże pozostały w Pasiece Otfinowskiej, a silniejsze oddziały umacniały się na odcinku wałów przeciwpowodziowych na północ od tej wsi, tworząc przyczółek. Pułki 15. DP obsadziły linię Dunajca na wschód i zachód (po Sikorzycy) od rosyjskiego przyczółka. Pod samą Pasieką Otfinowską, posuwając się w stronę rzeki, ponownie weszły w kontakt bojowy z przeciwnikiem i poniosły pewne straty od jego ognia²⁸. Tego dnia

²² KA, GB, 15. ITD, Gefechte am Dunajec. Mitte Dezember 1914, s. 8-10, Beilage 3; KA, GB, 55. IR, Ereignisse im Dezember 1914; KA, GB, 65. IR, I/65, Gefechtsbericht für die Zeit von 17. und 18. Dezember 1914; KA, GB, 65. IR, Hptm. Johann Paulus, Kmdt des III. Fbaons, GB über die Zeit vom 14. bis 27. Dezember 1914.

²³ Na podstawie dokumentów opublikowanych przez Rossiiskii Gosudarstvennyi Voenno-Istoricheskii Arkhiv (RGVIA) [Российский Государственный Военно-Исторический Архив (РГВИА)] pod adresem gwar.mil.ru, opracowanych i udostępnionych autorowi przez Radima Kapavika.

²⁴ KA, NFA, 21. IBrig, Kt. 259, Situationsmeldung 18.12.1915 11h vorm.

²⁵ J. Wurja, *Von der Raba zum Dunajec*, „Böhmerwald's Söhne im Felde”, Lieferung 9, s. 176.

²⁶ KA, NFA, 19. ID, Kt. 1148, Tagebuch Nr. 3, s. 55-56.

²⁷ KA, NFA, 19. ID, Kt. 1148, Tagebuch Nr. 3, s. 59.

²⁸ KA, GB, 15. ITD, Gefechte am Dunajec. Mitte Dezember 1914, 19./12.1914, Beilage 7, 8; KA, NFA, 19. ID, Kt. 1148, Tagebuch Nr. 3, s. 61.

na tyły została wycofana XXI BP – według rozkazów XVII Korpusu miała zebrać się w Jadownikach Mokrych jako odwód tego związku operacyjnego. Poniżej Sikorzyc odcinek zachodniego brzegu Dunajca przejęła LXXXII BPH, od Wyspy po ujście do Wisły za obronę rzeki odpowiadać zaś miała 19 DP²⁹.

Nazajutrz, 20 grudnia, 15 DP zamierzała dokończyć oczyszczanie zachodniego brzegu Dunajca z oddziałów nieprzyjaciela. Jednak wobec silnego ognia obrony i niedoboru amunicji, na jaki cierpiała dywizyjna artyleria, próba natarcia na przyczółek pod Pasieką Otfinowską podjęta przez 60 pp zakończyła się niepowodzeniem. Ponieważ sztab XI Korpusu opuścił rejon dolnego Dunajca, 15 DP tego dnia przeszła pod dowództwo XVII Korpusu³⁰. Próbę wyparcia przeciwnika za rzekę podjęto także 21 grudnia – tym razem do natarcia poszły 65 pp oraz cztery kompanie 66 pp. Akcję rozpoczęto jeszcze w ciemnościach, ale obrońcy podpalili jeden z domów w Pasiece Otfinowskiej, oświetlając przedpole i atakujących. Mimo morderczego ognia piechurzy z Mukaczewa i Użhorodu dwukrotnie szli do szturm, części z nich udało się nawet dotrzeć do północnego skraju wsi i samego wału przeciwpowodziowego. Dwukrotnie jednak zostali odparci; niektóre pododdziały pozostały blisko pozycji nieprzyjaciela i – okopawszy się – wytrwały tam cały dzień, by wycofać się dopiero następnej nocy, pod osłoną ciemności³¹. 21 grudnia doszło do kolejnych zmian w ugrupowaniu XVII Korpusu. Przerzucenie LXXXII BPH w rejon Biskupic Radłowskich, o czym będzie mowa przy okazji opisu walk pod Wólką, spowodowało konieczność rozciągnięcia linii przez 19 DP. Teraz prawy skraj jej frontu dochodził do północnej części Sikorzyc, a lewa flanką dywizji niezmiennie rozciągała się aż do ujścia Dunajca³².

Walki o przyczółek pod Wólką

17 grudnia ok. 10.00 oddział kawalerii ppłk. Richarda Vévera, stanowiący forpocztę 30 DP, posuwając się od zachodu ku Wał-Rudzie, natknął się na tylne straże rosyjskie w rejonie tej miejscowości. Poniósł niewielkie straty od ognia karabinowego, ale najwyraźniej sama jego obecność wystarczyła, by carska jazda porzuciła stanowiska przy moście na Kisielinie, odjeżdżając w stronę Zabawy. Oddział Vévera został kilkakrotnie ostrzelany przez artylerię. Przydzielona mu bateria dział zajęła stanowiska ogniowe, starając się zwalczać przeciwnika. W ślad za

²⁹ KA, NFA, 21. IBrig, Kt. 259, K.u.k. 11. ITDKmdo., Op. Nr. 1219/II.

³⁰ KA, GB, 15. ITD, Gefechte am Dunajec. Mitte Dezember 1914, 20./12.1914, Beilage 9; KA, GB, 60. IR, Gefechtsbericht über die Kämpfe am Dunajec, s. 3.

³¹ KA, GB, 15. ITD, Gefechte am Dunajec. Mitte Dezember 1914, 21./12.1914, Beilage 10; KA, GB, 66. IR, Gefechtsbericht für die Zeit vom 14.-27. Dezember 1914, s. V.

³² J. Wurja, dz. cyt., s. 178.

austro-węgierską kawalerią nadeszły dwa baony z LX BP, zajmując Curyło³³. Niebawem do natarcia na Wał-Rudę przystąpiła czołowa brygada 30 DP, czyli XXII BP gen. mjr. Alexandra Wasserthala von Zuccariego. Carskie straże tylne zostały odepchnięte, a XXII BP ruszyła dalej w stronę Zabawy, dość szybko zyskując teren. Za brygadą Wasserthala posuwała się LX BP, a dla zabezpieczenia południowej flanki dywizji w stronę brzegu Dunajca przez Wolę Radłowską skierowano część LXXXVIII BLsch. O 15.30 zajęta została Zabawa, a XXII BP kontynuowała natarcie. Napotykała niewielki opór ze strony piechoty rosyjskiej, jej ruch starała się opóźniać carska artyleria, strzelająca od strony Zdrochca. O 18.30 czołowy pułk Wasserthala – 58 pp ze Stanisławowa – dotarł w rejon słupa granicznego między Zabawą a Biskupicami, skonstatowano jednak, że ta ostatnia miejscowość jest nadal w posiadaniu nieprzyjaciela. Dowodzący 30 DP gen. Kaiser postanowił zatrzymać natarcie i nie atakować Biskupic nocą, licząc, że następnego dnia własna artyleria będzie w stanie skutecznie wesprzeć szturm³⁴.

XI Korpus otrzymał ze sztabu 4 Armii rozkaz kontynuowania w następnym dniu (tj. 18 grudnia) energicznego natarcia w kierunku wschodnim, przy czym miał unikać pojedynczych, uporczywych walk, mogących przynieść wielkie ofiary. Niemniej 4 Armia oczekiwała sforsowania Dunajca, wyznaczając cele daleko za tą rzeką³⁵. Generał Kaiser, starając się przynajmniej oczyścić z nieprzyjaciela całość zachodniego brzegu Dunajca w pasie natarcia swojej dywizji, skierował 18 grudnia trzy baony strzelców krajowych pod wspólnym dowództwem ppłk. Josefa Hadaszczoka w rejon pomiędzy Glowem a Biskupicami. XXII Brygada Piechoty miała posuwać się na Biskupice z lewym skrzydłem w rejonie Wólki, LX BP nacierać pomiędzy Wólką a Zdrohcem. Reszta LXXXVIII BLsch pozostawała koło Curyła jako odwód dywizji³⁶. Oba skrzydła dywizji bez większego problemu osiągnęły wyznaczone im cele, docierając do Dunajca na południe i północ od Biskupic. Zgrupowanie ppłk. Hadaszczoka obsadziło wał przeciwpowodziowy od południowego skraju tej wsi po północny kraniec Glowa, 30 pp rankiem zajął zaś opuszczony przez przeciwnika Zdroheć i także osiągnął linię rzeki³⁷. 58 pp o 8.25 opanował

³³ KA, NFA, 4. Armee (Op. AK), Kt. 7, Detachment Oberstleutnant Baron Véver, Gefechtsbericht über die dem 16. und 17. stattgefundenen Gefechte; KA, NFA, 30. ID, Kt. 1741, Tagebuch 23.VII.1914 – 31.X.1917, s. 166.

³⁴ KA, NFA, 30. ID, Kt. Tagebuch 23.VII.1914 – 31.X.1917, s. 166-167.

³⁵ KA, NFA, 4. Armee (Op. AK), Kt. 7, K. und k. 11. Korpskommando, Op. No. 1132, Gefechtsbericht über die Kämpfe der mir unterstellten Kräfte zwischen Raba und Dunajec vom 11ten bis einschliesslich 20ten Dezember, 17./12.

³⁶ KA, NFA, 30. ID, Kt. Tagebuch 23.VII.1914 – 31.X.1917, s. 168.

³⁷ KA, NFA, 30. ID, Kt. 1725, meldunek ppłk. Hadaszczoka z 17.12.1914, godz. 11.07; KA, NFA, 30. ID, Kt. Tagebuch 23.VII.1914 – 31.X.1917, s. 168; KA, NFA, 60. IBrig, Tagebuch v. 1914/15, s. 191.

Biskupice, docierając aż do północnego skraju wsi. Generał Wasserthal zameldował, że most drogowy na Dunajcu na wschód od Biskupic został spalony³⁸. Na styku XXII i LX BP żołnierze austro-węgierscy natknęli się na silnie umocniony punkt oporu w rejonie Wólki. Ta niewielka grupa zabudowań znajdowała się pomiędzy wałem przeciwpowodziowym a zabagnionym dawnym korytem Dunajca, otaczającym Wólkę półkolem i stanowiącym rodzaj naturalnej fosy, szerokiej na 20-25 m i głębokiej na 1,5-2 m. Do Wólki prowadziły dwa mosty w ciągu wału. Przyczółek obsadzał II batalion 20 Halickiego pp pod dowództwem kpt. Borysa Nieschodowskiego. Zabudowania zostały przez obrońców otoczone dwoma liniami rowów strzeleckich, zabezpieczonych miejscami przeszkodami drutowymi; kolejne stanowiska carskiej piechoty znajdowały się na samym wale oraz bezpośrednio przy moście pontonowym, prowadzącym na drugą stronę rzeki, do Konar³⁹.

Przed południem 18 grudnia brygada Wasserthala przystąpiła do natarcia na Wólkę, ale szybko utknęła pod ciężkim ostrzałem, prowadzonym ze wschodniego brzegu Dunajca. Atak postanowiono przełożyć na godzinę 18.00, już po zapadnięciu ciemności. Batalion 95 pp z Czortkowa miał uderzyć przez most po północno-zachodniej stronie Wólki, od Zdrochca. Od południowego wschodu, tj. od Biskupic, rosyjski przyczółek miał natomiast zostać zaatakowany przez batalion 58 pp. Akcja rozwijała się jednak powoli i do północy baony nie przekroczyły starorzecza⁴⁰. Od północno-zachodniej strony do Wólki zbliżyła się część 30 pp, pozostała jednak za martwym korytem Dunajca⁴¹.

Stanisławowscy i czortkowscy piechurzy z 58 i 95 pp wznowili natarcie przed świtem 19 grudnia, przechodząc przez mosty po obu stronach Wólki. Atak, rozpoczęty o 5.30, przyniósł pewne sukcesy, gdyż żołnierze Halickiego pp zostali wyrzuceni z obu linii rowów strzeleckich, okalających zabudowania. Jednak gdy się rozwidniło, nacierający znaleźli się ponownie pod flankowym ostrzałem zza rzeki i ostatecznie o 8.00 atak utknął po raz kolejny. Za dnia jego kontynuowanie było wykluczone, ale o 19.30, korzystając z osłony ciemności, pododdziałom 58 pp udało się posunąć jeszcze nieco naprzód i zająć wschodni skraj Wólki. Na tym impet ataku obu batalionów się wyczerpał. Dla podtrzymania natarcia gen. Kaiser skie-

³⁸ KA, NFA, 30. ID, Kt. 1725, meldunek 22. BP z 18.12.1915, godz. 9.25.

³⁹ KA, NFA, 4. Armee (Op. AK), Kt. 7, K.u.k. I.R. No. 80, Gefechtsbericht über das Gefecht bei Zabawa u. Wólka vom 17 – 21/1. 1914; KA, NFA, 30. ID, Kt. Tagebuch 23.VII.1914 – 31.X.1917, s. 168; RGVIA, F. 2634, 20-й Пехотный Галицкий Полк, О. 1, Д. 76, Zhurnal Voennym Deystviyam 20. Pekh. Galitskago Polka s 16 iulia 1914, s. 123 [РГВИА, Ф. 2634, 20-й Пехотный Галицкий Полк, О. 1, Д. 76, Журнал Военным Действиям 20. Пех. Галицкаго Полка с 16 июля 1914, s. 123].

⁴⁰ KA, NFA, 30. ID, Kt. Tagebuch 23.VII.1914 – 31.X.1917, s. 168-169.

⁴¹ KA, NFA, 30. ID, Kt. 1725, 18./12. 10h vorm (szkic).

rował na Wólkę od strony Zabawy batalion złoczowski 80 pp oraz 30 bstrzel ze Stanisławowa, ale oddziały zatrzymała martwa odnoga rzeki. Żołnierze okopali się po zewnętrznej stronie starorzecza, rozpoczęli zasypywanie jego dna wiązkami gałęzi oraz budowę kładki na zachód od Wólki. Sztab XXII BP telefonicznie poinformował 80 pp, że zabudowania Wólki są już opanowane przez austro-węgierskich żołnierzy, wobec czego właściwym celem ataku – którego odwiekać nie należało – powinny być stanowiska rosyjskie na wale przeciwpowodziowym⁴².

Około północy z 19 na 20 grudnia piechurzy z 80 pp i strzelcy 30 bstrzel zaczęli przekraczać starorzecze po zbudowanej kładce. Koncentrycznym atakiem wszystkich zgromadzonych pod Wólką batalionów miał dowodzić płk Franz Stransky (komendant 95 pp). Jednak koordynacja działań poszczególnych batalionów okazała się niemożliwa. 80 pp bezskutecznie próbował nawiązać kontakt z sąsiednimi oddziałami za pomocą patroli. Przeszkodą były tutaj wierzbowe zarosła, porastające brzeg martwej odnogi Dunajca – według raportu pułku złoczowski sięgały one wysokości człowieka⁴³. Dowodzący atakiem od zachodniej strony ppłk Edgar Migula miał do dyspozycji własny I baon 80 pp i 30 bstrzel. Oceniając, że to liczące ok. 400 bagnetów zgrupowanie nie jest w stanie samodzielnie wykonać zadania, zwrócił się do dowództwa LX BP o dalsze rozkazy. Sztab brygady odpowiedział, że sąsiednie pułki są gotowe do szturmów i czekają tylko, aż żołnierze Miguli ruszą naprzód. Ponaglenia słał także gen. Wasserthal, według którego 58 pp opanował już Wólkę, a 95 pp uchwycił część wału przeciwpowodziowego. Wobec tych nacisków Migula pchnął swych ludzi do ataku. Jego zgrupowanie ominęło od południa zabudowania Wólki i przystąpiło do szturmów na wał przeciwpowodziowy. Spadł na nie ciężki ogień czołowy (zza Dunajca) oraz z obu flank, a przeciwnik co jakiś czas oświeślał pole bitwy reflektorem. Mimo to nacierającym ok. godziny 4.00 nad ranem 20 grudnia udało się zdobyć część wału. Był to jedynie chwilowy sukces. Carska piechota przystąpiła do kontrataku, w dodatku austro-węgierscy żołnierze byli ostrzeliwani od tyłu – najprawdopodobniej przez rosyjskie oddziały, które pozostawały jeszcze na południe od wału przeciwpowodziowego. Sąsiednie baony (z 58 i 95 pp) nie wsparły ataku, wobec czego 80 pp i 30 bstrzel opuściły zdobyte pozycje, wycofując się z wału.

⁴² KA, NFA, 30. ID, Kt. Tagebuch 23.VII.1914 – 31.X.1917, s. 170; KA, NFA, 4. Armee (Op. AK), Kt. 7, K.u.k. I.R. No. 80, Gefechtsbericht über das Gefecht bei Zabawa u. Wólka vom 17 – 21/1. 1914.

⁴³ KA, NFA, 4. Armee (Op. AK), Kt. 7, K.u.k. I.R. No. 80, Gefechtsbericht über das Gefecht bei Zabawa u. Wólka vom 17 – 21/1. 1914; KA, NFA, 30. ID, Kt. Tagebuch 23.VII.1914 – 31.X.1917, s. 171.

Część z nich powróciła na pozycje wyjściowe, część odeszła do Biskupic⁴⁴. Wolną od przeciwnika Wólkę obsadziła część 58 pp, utrzymano też pozycje przy obu mostach w ciągu wału przeciwpowodziowego. Wasserthal meldował, że wobec wzmocnienia sił rosyjskich i silnego ognia flankowego dalsze ataki za dnia są pozbawione sensu⁴⁵.

Nieudana próba całkowitej likwidacji przyczółka pod Wólką została okupiona przez atakujących sporymi stratami. Złoczowski 80 pp zgłosił ok. 140 poległych i rannych. Wśród zabitych znalazł się kpt. Antoni Jakubowski. Jako prawdopodobnie poległego zgłoszono ppor. Andrzeja Ołęksiuka, który – jak się miało okazać – dostał się do rosyjskiej niewoli⁴⁶. 30 Batalion Strzelców utracił 90 ludzi, w tym poległ kpt. Rudolf Satzinger⁴⁷. Ponad połowa żołnierzy ppłk. Miguli została zatem ranna, zabita bądź wzięta do niewoli. Ubytek w szeregach 58 pp i 95 pp pomiędzy 11 a 20 grudnia wyniósł ok. 600 ludzi, z tym że nie da się stwierdzić, w jakim stopniu nastąpiło to wskutek bojów o Wólkę, a w jakim wiązało się z innymi stratami bojowymi i marszowymi⁴⁸. Wasserthal starał się całą winę za niepowodzenie rzucić na 80 pp i 30 bstrzel. W meldunku, sporządzonym kilka godzin po walce, wskazał, że w punkcie opatrunkowym brygady znalazło się kilkunastu żołnierzy pułku złoczowskiego z ranami wskazującymi na samouszkodzenie. Wedle jego relacji część 80 pp w czasie starcia po prostu uciekła z pola walki⁴⁹. Z kolei ppłk Migula w swoim raporcie zwracał uwagę na szereg trudności (teren, oblodzenie kładki przerzuconej przez starorzecze) i wyjaśniał, że jego podkomendni wycofali się zgodnie z rozkazem, w momencie gdy większość oficerów już poległa albo odniosła rany. Wyrażał też zdziwienie, że sąsiednie pułki nie dołączyły do ataku na wał przeciwpowodziowy, choć – jego zdaniem – musiały słyszeć krzyki „Hurra” jego szturmujących żołnierzy⁵⁰. W odniesieniu do strat oddziałów austro-węgierskich niezwykle interesująco przedstawiają się dane o ubytkach w szeregach rosyjskiego 20 pp – według nich łączne straty tego pułku w dniach 18-20 grudnia zamknę-

⁴⁴ KA, NFA, 30. ID, Kt. 1725, meldunek kpt. Štekla z 20.12.1914, godz. 9.45; I.R. 80, I. Baon, Über den Verlauf des Gefechtes bei Wolka...; KA, NFA, 4. Armee (Op. AK), Kt. 7, K.u.k. I.R. No. 80, Gefechtsbericht über das Gefecht bei Zabawa u. Wólka vom 17 – 21/1. 1914; K.u.k. Feldjgrbaon No 30, Gefechtsbericht, Am 19 Dezember...

⁴⁵ KA, NFA, 30. ID, Kt. 1725, meldunek gen. Wasserthala z 20.12.1914, godz. 10.10; KA, NFA, 30. ID, Kt. Tagebuch 23.VII.1914 – 31.X.1917, s. 171-172.

⁴⁶ KA, NFA, 4. Armee (Op. AK), Kt. 7, K.u.k. I.R. No. 80, Gefechtsbericht über das Gefecht bei Zabawa u. Wólka vom 17 – 21/1.1914.

⁴⁷ KA, NFA, 4. Armee (Op. AK), Kt. 7, K.u.k. Feldjgrbaon No 30, Gefechtsbericht, Am 19 Dezember...

⁴⁸ KA, NFA, 30. ID, Kt. 1725, meldunek 22. BP z 20.12.1914, godz. 13.00.

⁴⁹ KA, NFA, 30. ID, Kt. 1725, meldunek gen. Wasserthala z 20.12.1914, godz. 12.30.

⁵⁰ KA, NFA, 30. ID, Kt. 1725, I.R. 80, I. Baon, Über den Verlauf des Gefechtes bei Wolka...

ły się w liczbie ok. 100 żołnierzy⁵¹. Jeżeli są one prawdziwe, oznaczałoby to, że pod Wólką oddziały carskie do maksimum wykorzystały możliwość powstrzymania atakujących i zadania im jak największych strat za pomocą ognia, zwłaszcza bocznego, unikając jednocześnie bezpośredniego zwania ze znacznie silniejszym przeciwnikiem.

Generał Kaiser rozważał jeszcze powtórzenie ataku na przyczółek tuż przed zapadnięciem ciemności. Jednak zanim do tego doszło, 30 DP otrzymała wiadomość, że XI Korpus ma zostać wyciągnięty z frontu nad Dunajcem. Odcinek aż po Biskupice Radłowskie przekazano XVII Korpusowi, a należąca do niego LXXXII BPH została skierowana w rejon pomiędzy Zdrohcem a Biskupicami, zatem to ona miała znaleźć się naprzeciwko przyczółka pod Wólką. Luzowanie pododdziałów 30 DP przeprowadzono w ciągu nocy⁵². Zanim dywizja odeszła znad dolnego Dunajca, poniosła jeszcze jedną, bolesną stratę. Przed południem 20 grudnia w Zabawie od szrapnela rosyjskiej artylerii zginął dowódca LX BP, płk Edmund von Rabl. Pogrzeb poległego oficera odbył się rankiem następnego dnia w Borzęcinie, dokąd wówczas przeniósł się sztab brygady⁵³.

Konieczność zastąpienia całej dywizji gen. Kaisera przez zaledwie dwa pułki LXXXII BPH wykluczyła na razie podjęcie kolejnych prób zniszczenia przyczółka pod Wólką. Zresztą natychmiast po objęciu nowego odcinka frontu węgierscy podkomendni gen. Schamschuli musieli zmierzyć się z rosyjskim atakiem. Podczas gdy większość carskiej 5 DP nacierała w kierunku Radłowa, pomocniczą akcję zaczepną pod Wólką starał się wykonać 20 Halicki pp, za Dunajcem czekał zaś w gotowości 296 Giazowiecki pp, użyczony przez 74 RDP. Próba poszerzenia przyczółka, podjęta przez Pułk Halicki 21 grudnia ok. godziny 11.00, załamała się bardzo szybko pod ostrzałem licznych karabinów maszynowych III baonu 20 ppH, które krzyżowym ogniem pokrywały cały teren rosyjskiego natarcia. Do walki włączyła się także austro-węgierska artyleria. Rosyjski szturm odparto ze znacznymi stratami. Niepowodzeniem zakończył się też kolejny atak, podjęty w godzinach wieczornych⁵⁴. Dwa dni później pododdziały LXXXII BPH – które

⁵¹ Na podstawie dokumentów opublikowanych przez RGVIA [РГВИА] pod adresem gwar.mil.ru, opracowanych i udostępnionych autorowi przez Radima Kapavika. Trzeba zaznaczyć, że przy wielu nazwiskach żołnierzy 20 pp podano bardzo szeroki zakres czasowy w odniesieniu do daty śmierci/zranienia/zaginięcia.

⁵² KA, NFA, 30. ID, Kt. Tagebuch 23.VII.1914 – 31.X.1917, s. 172-173.

⁵³ KA, NFA, 60. IBrig, Kt. 754, Tagebuch I, s. 194.

⁵⁴ RGVIA, F. 2634, 20-й Пехотный Галицкий Полк, О. 1, Д. 76, Zhurnal Voennym Dēistviyam 20. Pěkh. Galitskago Polka s 16 iulija 1914, s. 125-127 [РГВИА, Ф. 2634, 20-й Пехотный Галицкий Полк, О. 1, Д. 76, Журнал Военнымъ Дѣйствіямъ 20. Пѣх. Галицкаго Полка с 16 июля 1914, s. 125-127]; A. Szepessy-Bugsch, *A m. kir. nagykanizsai 20-ik báró Szurmay Sándor Honvéd Gyalogezred Története A Világháborúban*, t. 1, Sopron 1931, s. 175.

dopiero co otrzymały uzupełnienia – podjęły próbę opanowania przyczółka pod Wólką, ale bez sukcesu. Co ciekawe, w monografii 20 ppH pod tą datą (23 grudnia) opisano próbę ataku rosyjskiego, wobec czego trudno stwierdzić, która strona tego dnia przeprowadziła akcję zaczepną⁵⁵.

Walki na przedpolu przyczółka pod Komorowem

W przypadku opisanych wyżej dwóch małych przyczółków na zachodnim brzegu Dunajca stroną atakującą były oddziały habsburskie. Odmiennie rzecz miała się z dużym przyczółkiem pod Komorowem. Mimo zgromadzonych na jego przedpolach znacznych sił oddziały austro-węgierskiego XIV Korpusu nie przedsięwzięły tu zdecydowanej próby ataku. Strona rosyjska nie zamierzała natomiast poprzestawać na biernej obronie i działała aktywnie, starając się nacierać w kierunku zachodnim. Najpoważniejsze akcje zaczepne, podjęte 21 i 22 grudnia, zbiegły się w czasie z wielką ofensywą rosyjską w Galicji⁵⁶.

Dywizje XIV Korpusu forsownym marszem dotarły 17 grudnia w pobliżu Dunajca. 3 i 8 Dywizja Piechoty pod wspólnym dowództwem gen. Fabiniego wkroczyły do Woli Radłowskiej i Radłowa. Staraly się zabezpieczyć działania sąsiedniej 30 DP pod Biskupicami Radłowskimi i jednocześnie rozpocząć natarcie na obsadzony przez siły rosyjskie Siedlec. Ostatecznie wysunięte oddziały zgrupowania Fabiniego opanowały Łękę Siedlecką, nie posuwając się już dalej na wschód⁵⁷. Z kolei niemiecka 47 DR dotarła do Niwki, a część należącego do niej 220 rpp zajęła Rudkę⁵⁸.

Jak szybko stało się jasne, XIV Korpus natknął się na spore zgrupowanie rosyjskie, obsadzające przyczółek w rejonie Komorowa. Wojska carskie dysponowały w tym miejscu dwiema dywizjami – 74 RDP oraz 5 DP (bez jednego pułku, broniącego Wólki). Pierwsza z wymienionych jednostek niemal natychmiast przedsięwzięła działania zaczepne. Późnym wieczorem 17 grudnia 294 Berezyński pp zaatakował niemieckie oddziały rozlokowane w Rudce. Carscy piechurzy otoczyli żołnierzy 220 rpp i zadali im znaczne straty, biorąc ok. 600 jeńców⁵⁹. Jak

⁵⁵ RG VIA, F. 2634, 20-й Пехотный Галицкий Полк, О. 1, Д. 76, Журнал Военным Действиям 20. Пѣх. Галицкаго Полка с 16 июля 1914, s. 125-127 [РГ ВИА, Ф. 2634, 20-й Пехотный Галицкий Полк, О. 1, Д. 76, Журнал Военнымъ Дѣйствіямъ 20. Пѣх. Галицкаго Полка с 16 июля 1914, s. 127-128]; A. Szepessy-Bugsch, dz. cyt., s. 176.

⁵⁶ T. Woźny, *Pomiędzy Limanową a Gorlicami...*, s. 91-96.

⁵⁷ KA, NFA, 8. ID, Kt. 470, Tagebuch 4.VIII.1914 – 31.I.1915, s. 106-110.

⁵⁸ Bundesarchiv – Militärarchiv (BA-MA), PH8II-117, Kriegstagebuch Stab der 47. Reserve-Division, s. 5.

⁵⁹ BA-MA, PH8II-117, Kriegstagebuch Stab der 47. Reserve-Division, s. 5; *Der Weltkrieg 1914 bis 1918*, VI, Reichsarchiv, Berlin 1929, s. 314-215.

na ironię, pułkownik Berezyńskiego pp, odznaczony za szturm Rudki i zagarnięcie niemieckich żołnierzy do niewoli, nazywał się Fiodor von Rubenau⁶⁰.

Niemieccy i austro-węgierscy dowódcy szybko zorientowali się, że naprzeciw ich dywizji stoją znaczne siły rosyjskie. Przez kilka kolejnych dni XIV Korpus nie podejmował znaczących akcji ofensywnych, oczekując na podejście artylerii, która powoli posuwała się przez grząskie galicyjskie drogi. Zgodnie z rozkazami dowództwa 4 Armii korpus miał na razie poprzestać na umocnieniu i utrzymaniu dotychczas zajętych pozycji⁶¹. 3 Dywizja Piechoty zajęła Głów i Sanokę, zabezpieczając w ten sposób zakole Dunajca i łączność z sąsiednią 30 DP⁶². 8 DP, wysuwając na pierwszą linię przede wszystkim bataliony strzelców, obsadziła skupisko domów na południe od Sanoki, wschodni skraj Łęki Siedleckiej, a dalej jej front przebiegał przez płaski teren do północnego skraju Niwki, gdzie stykał się z oddziałami 47 DR⁶³. Niemiecka dywizja zajęła odcinek od Niwki po wschodni skraj Wierzchosławic i Bogumiłowice⁶⁴. Oddziały XIV Korpusu znajdowały się pod dokuczliwym ostrzałem rosyjskich dział, strzelających zza Dunajca. Wyczekiwano nadejścia własnej artylerii, która mogłaby zwalczać baterie przeciwnika. Gdy w końcu gros dywizyjnej artylerii VIII BP – 41 pap – 19 grudnia dotarł do Radłowa i zajął stanowiska bojowe w pobliżu pałacu Skrzyńskiego, niemal natychmiast znalazł się pod ogniem i już następnego dnia poniósł straty. Granaty carskiej artylerii zniszczyły posterunek obserwacyjny zainstalowany na dachu pałacu, zabijając dwóch podoficerów i raniąc ciężko dwóch innych⁶⁵.

Przez kilka kolejnych dni oddziały grupy Fabiniego nie poczyniły znaczących postępów. Z obawy przed wielkimi stratami nie podejmowano frontalnego ataku na umocniony przez przeciwnika Siedlec. Pewne rezultaty przynosiło działanie artylerii – meldowano nawet chwilowe opuszczenie skrajnych zabudowań Siedlca przez rosyjskich żołnierzy, jednak wkrótce obsadzili oni te pozycje ponownie. 20 grudnia część batalionów strzelców, należących do 8 DP, została przesunięta do odwodu zgrupowania Fabiniego, na ich miejsce wprowadzono zaś CXXI BP – 1 ptsc (na wschodnim skraju Łęki Siedleckiej) oraz 3 ptsc (na południowy wschód

⁶⁰ RGVIA, Pечатnye izdaniia, Vysochaishie prikazy, Ego Imperatorskoe Velichestvo, v prisutstvii svoem" vo L'vove, aprëlia 11-go dnia 1915 goda..., s. 9 [РГВИА, Печатные издания, Высочайшие приказы, Его Императорское Величество, в присутствии своемъ во Львове, апрëля 11-го дня 1915 года..., s. 9 (rozkaz odznaczeniowy Broni Św. Jerzego)].

⁶¹ BA-MA, PH8II-117, Kriegstagebuch Stab der 47. Reserve-Division, s. 5; E. Wisshaupt, dz. cyt., s. 312-315.

⁶² KA, NFA, 3. ID, Kt. 146, Tagebuch II, 28./10.1914 – 30./3.1915, s. 61.

⁶³ KA, NFA, 8. ID, Kt. 470, Tagebuch 4.VIII.1914 – 31.I.1915, s. 113, 116.

⁶⁴ H. Schulze, *Das Reserve-Infanterie-Regiment Nr. 217 im Weltkrieg*, Eisleben 1932, s. 3-34.

⁶⁵ E. Wisshaupt, dz. cyt., s. 315.

od Łęki Siedleckiej). Oba pułki nie były zbyt liczne – ich stany odpowiadały raczej batalionom, w dodatku pomiędzy ich pozycjami istniała spora luka, dozorowana jedynie przez patrole⁶⁶.

Tyrolczykom noc z 20 na 21 grudnia upłynęła na pracy nad rozbudową stanowisk obronnych. Liczyli, że w ciągu nadchodzącego dnia zostaną zluzowani przez odwody, znajdujące się w Radłowie. Gdy o 5.30 rano 21 grudnia do Łęki Siedleckiej dotarły kuchnie polowe, tyrolscy strzelcy – wobec ciszy, panującej na przedpolu ich pozycji obronnych – zaczęli licznie odchodzić na tyły, aby rozgrzać się gorącą kawą. Wielu z nich pozostawiło w okopach broń i oporządzenie⁶⁷. Ta nieostrożność została perfekcyjnie wykorzystana przez stronę rosyjską. O 6.15 do szturm na austro-węgierskie linie obronne z pozycji wyjściowych pod Siedlcem ruszyły dwa pułki 5 DP. I batalion 17 Archangielskiego pp atakował wprost na Łękę Siedlecką, a dwie inne kompanie tego pułku kierowały się na Sanokę. Na lewo od „archangielsców” nacierał 18 Wołogodzki pp. Co ciekawe, oba carskie pułki nie dysponowały wyraźną przewagą nad żołnierzami austro-węgierskimi, obsadzającymi pierwszą linię obrony – np. 17 pp posiadał zaledwie sześć kompanii, łącznie ok. 600-700 bagnetów, a 18 pp był tylko nieco liczniejszy. Tymczasem 1 ptsc oraz dwa baony strzelców, obsadzające stanowiska pod Łęką i Sanoką, liczyły w sumie ok. 1100 bagnetów⁶⁸. O powodzeniu szturm przesądziło zaskoczenie. Wykorzystując je, carscy piechurzy I baonu 17 pp, prowadzeni przez płk. Aleksandra Gusławskiego, szybko wdarli się do rowów strzeleckich. Tyrolczycy rozpaczliwie próbowali się bronić, jednak wysiłki te były daremne – wkrótce walczyli już tylko o przedarcie się przez tyraliery napastników, by móc wycofać się w kierunku Radłowa. Dowódca 1 ptsc, płk Karl Hollan, odesłał pułkowy sztandar, odwodową kompanię i oddział pionierów w stronę Radłowa z poleceniem zbudowania linii obrony przed miastem, sam natomiast zajął pozycję na zachodnim skraju Łęki Siedleckiej, zbierając tam część rozproszonych żołnierzy, by osłonić odwrót reszty

⁶⁶ KA, NFA, 8. ID, Kt. 470, Tagebuch 4.VIII.1914 – 31.I.1915, s. 101, 113-116; KA, GB, 8. ID, Begebenheiten bei der 8. ITD von Ende November 1914 – 20. XII.1914 [błędna data końcowa], s. 5; E. Wisshaupt, dz. cyt., s. 317, Skizze 19 – Gefechtsfelder am Dunajec, Lage am 21. Dezember 1914.

⁶⁷ E. Wisshaupt, dz. cyt., s. 317-318.

⁶⁸ RGVIA, F. 2631, 17-й Пехотный Архангелогородский Полк, О. 1, Д. 76, Zhurnal Voennym Dēistviām 17. Pěkhotnago Arkhangelogorodskago Velikogo Kniazia Vladimira Aleksandrovicha s” 17-go iulija 1914 g. po 20 marta 1915 g., s. 182-184 [РГВИА, Ф. 2631, 17-й Пехотный Архангелогородский Полк, О. 1, Д. 76, Журнал Военным Дѣйствіямъ 17. Пѣхотнаго Архангелогородскаго Великого Князя Владимира Александровича съ 17-го июля 1914 г. по 20 марта 1915 г., s. 182-184]; KA, NFA, 8. ID, Kt. 470, Tagebuch 4.VIII.1914 – 31.I.1915, s. 101; zob. także załącznik 1 do niniejszego artykułu.

pułku. Dowodząc na pierwszej linii, został ciężko ranny. Rany odniósł także kpt. Franz Vogl⁶⁹. Katastrofa 1 ptsc zmusiła do odwrotu północnoczeski 1 bstrzel oraz przemyski 14 bstrzel, zajmujące stanowiska pomiędzy Łęką Siedlecką a Glowem, wobec czego utracona została Sanoka. Dzięki energicznej obronie salzburskiego 59 pp, którego cztery karabiny maszynowe przyduśliły do ziemi atakujących, udało się utrzymać Główny i drogę prowadzącą z tej miejscowości do Radłowa. Piechurów 59 pp wsparły wkrótce oba wspomniane bataliony strzelców, które zdołały się przegrupować po pospiesznym odwrocie z Sanoki⁷⁰. Na południe od Łęki Siedleckiej swoje lewe skrzydło musiał zagiąć do tyłu 3 ptsc, któremu udało się utrzymać pozostałą część pozycji, a nawet odrzucić część atakujących w kontrataku⁷¹. Krytyczna sytuacja wytworzyła się natomiast bezpośrednio pod samym Radłowem. W mieście wybuchła panika wśród austro-węgierskich taborów, rozbite pododdziały 1 ptsc dopiero próbowały się przegrupować i zorganizować obronę, a zaalarmowane odwody jeszcze nie dotarły na stanowiska. Pozycje ogniowe zajęły nieliczne karabiny maszynowe. Główny ciężar walki z prącą naprzód carską piechotą spoczął na barkach 41 pap. Kanonierzy otrzymali rozkaz walki do ostatniej chwili, a w ostateczności mieli wysadzić armaty, by nie wpadły w ręce atakujących – do czego jednak nie doszło. Austro-węgierskie baterie, strzelając ogniem na wprost z pozycji koło radłowskiego pałacu, zatrzymały najbardziej wysunięte do przodu rosyjskie oddziały i zmusiły je do odwrotu do Łęki Siedleckiej⁷².

Natychmiast po zatrzymaniu rosyjskiego uderzenia gen. Fabini wydał odwołom swojego zgrupowania rozkaz odzyskania Łęki Siedleckiej. Do kontruderzenia poszedł krakowski 13 bstrzel. Strzelcy, prowadzeni przez mjr. grafa Variusa Lavaulxa von Vrecourta, czterokrotnie szturmowali zabudowania Łęki, bronionej teraz przez pododdziały 17 Archangielskiego pp. Udało im się wedrzeć do miejscowości, jednak liczący nieco ponad 300 bagnetów batalion nie był w stanie

⁶⁹ KA, NFA, 8. ID, Kt. 470, Tagebuch 4.VIII.1914 – 31.I.1915, s. 118; KA, NFA, 121. IBrig, Kt. 1207, Tagebuch v. 25./IX.1914 – 11./III.1915, 21.12.1915 Radłów [rok podany błędnie]; E. Wisshaupt, dz. cyt., s. 318; RGVA, Pечатные издания..., (rozkaz odznaczeniowy Broni Św. Jerzego), s. 13 [РГВИА, Печатные издания...].

⁷⁰ KA, NFA, 8. ID, Kt. 470, Tagebuch 4.VIII.1914 – 31.I.1915, s. 118; M. Hoen, dz. cyt., s. 200-201.

⁷¹ KA, NFA, 8. ID, Kt. 470, Tagebuch 4.VIII.1914 – 31.I.1915, s. 118; E. Wisshaupt, dz. cyt., s. 318-319.

⁷² KA, GB, 8. ID, Begebenheiten bei der 8. ITD von Ende November 1914 – 20. XII.1914 [błędna data końcowa], s. 6-7; E. Wisshaupt, dz. cyt., s. 318-319. Warto zaznaczyć, że płk Hugo Steinhardt, dowodzący w grudniu 1914 r. VIII BArt, otrzymał w 1917 r. tytuł szlachecki z predykatem „von Radlow” („Neue Freie Presse” 22.09.1917). Niestety autorowi nie udało się ustalić, czy ten oficer szczególnie odznaczył się w czasie opisanych tu bojów, czy też predykat zawdzięczał zasługom swoich podkomendnych.

oczyścić zabudowań z rosyjskich żołnierzy ani utrzymać się we wsi. Major Lavaulx poległ, dwa batalionowe karabiny maszynowe zatopiono w studni, by nie wpadły w ręce przeciwnika, a krakowscy strzelcy – poniosłszy wielkie straty – wycofali się w stronę Radłowa. Pozostałe skierowane do kontruderzenia oddziały – 1, 14, 18 bstrzel i resztki 1 ptsc – pod ogniem rosyjskiej artylerii, strzelającej spod Niedomic, nie zdołały pokonać otwartej przestrzeni dzielącej Radłów od Łęki Siedleckiej⁷³.

Ostatecznie bój zamarł. Mocno poturbowane oddziały 8 DP zajęły linię obronną od Głowa po wschodnie przedpola Radłowa, wsparte przez część 3 DP (2 ptsc, batalion praskiego 28 pp). Dla wsparcia osłabionej grupy Fabinięgo do Radłowa i dworu między miastem a Biskupicami Radłowskimi skierowano cztery baony strzelców krajowych z LXXXVIII BLsch, które jeszcze nie odeszły znad dolnego Dunajca⁷⁴. Straty poniesione przez oddziały austro-węgierskie były dotkliwe; 1 ptsc utracił blisko 200 żołnierzy (48 poległych, 84 rannych, 64 zaginionych), czyli 40% stanu wyjściowego. Wspomniany kpt. Vogl zmarł z ran jeszcze tego samego dnia. Również płk Hollan, dowodzący pułkiem od pierwszych dni wojny, nigdy nie powrócił do zdrowia – umarł w szpitalu niespełna trzy miesiące po nieszczęściu, które spotkało jego pułk w Łęce Siedleckiej. Całe to pechowe wydarzenie Tyrolczycy szybko zaczęli nazywać „Kaffeesturm” („Szturm przy kawie”)⁷⁵. Strat pozostałych austro-węgierskich jednostek nie udało się ustalić. Źródła rosyjskie pozwoliły natomiast potwierdzić jedynie 25 poległych, 205 rannych i 97 zaginionych w obu pułkach 5 DP, uczestniczących w boju pod Łęką Siedlecką i Radłowem⁷⁶. Przy tym zestawienie tych danych z dziennikiem 17 pp pozwala przypuszczać, że straty były nieco wyższe i wyniosły w sumie ok. 370 ludzi⁷⁷. Przebieg całego starcia wystawia raczej dobre świadectwo carskiej piechocie, znacznie gorsze zaś oddziałom austro-węgierskim i ich dowództwu. Jeśli bowiem uwzględnić, że 5 DP rzuciła do uderzenia w przybliżeniu 1700 bagnietów, to za-

⁷³ KA, NFA, 121. IBrig, Kt. 1207, Tagebuch v. 25./IX.1914 – 11./III.1915, 21.12.1915 Radłów [rok podany błędnie]; KA, GB, 8. ID, Begebenheiten bei der 8. ITD von Ende November 1914 – 20. XII.1914 [błędna data końcowa], s. 7.

⁷⁴ KA, NFA, 8. ID, Kt. 470, Tagebuch 4.VIII.1914 – 31.I.1915, s. 119; E. Wisshaupt, dz. cyt., s. 320.

⁷⁵ KA, NFA, 8. ID, Kt. 470, Tagebuch 4.VIII.1914 – 31.I.1915, s. 101; E. Wisshaupt, dz. cyt., s. 318, 321; K. Raschin Edler von Raschinfels, *Die Einser-Kaiserjäger im Feldzug gegen Rußland: 1914–1915. Auszug aus dem Tagebuche des Regimentsadjutanten*, Bregenz 1935, s. 99-100.

⁷⁶ Na podstawie dokumentów opublikowanych przez RGVA [РГВИА] pod adresem gwar. mil.ru, opracowanych i udostępnionych autorowi przez Radima Kapavika.

⁷⁷ RGVA, F. 2631, 17-й Pekhotnyj Arkhangelogorodskij Polk..., s. 184 [РГВИА, Ф. 2631, 17-й Пехотный Архангелогородский Полк..., s. 184].

angażowane w jego odparcie siły habsburskiej 8 DP posiadały niemal dwukrotną przewagę liczebną nad atakującymi, a mimo to nie zdołały przeprowadzić skutecznego kontrataku i odzyskać utraconego terenu.

Kolejnego dnia rosyjska 5 DP nie ponowiła już próby zdobycia Radłowa. Dalej na południe, w pierwszych godzinach 22 grudnia, carskie pułki 74 RDP ruszyły do ataku od strony Rudki na Niwkę i Wolę (przysiółek pomiędzy Niwką a Wierzchosławicami). Pierwsze natarcie rozpoczęło się o 2.15, drugie nastąpiło dwie godziny później, a o 6.00 rosyjscy piechurzy podjęli trzecią próbę przełamania niemieckich linii obronnych. W otwartym terenie, oświetlanym przez płonące zabudowania Niwki, atakujący byli niszczeni ogniem piechoty i flankowym ostrzałem artylerii. W pewnym momencie carskim żołnierzom udało się wdrzeć do okopów pierwszej linii obrony na południe od Niwki, ale zagrożenie niemal natychmiast zlikwidowano kontratakiem⁷⁸. Przy ostatnim z rosyjskich szturmów niebezpieczna sytuacja powstała także na północ od szkoły w Niwce, na odcinku podporządkowanej dywizji Fabiniego XV BP. Atakującym udało się przełamać obronę w rejonie miejscowej szkoły i rozbić 23 bLst, który miał zapewnić połączenie między 8 DP i 47 DR. Ten lokalny sukces carskich piechurów zagroził stojącemu niedaleko dywizjonowi 41 pap. Zagrożenie udało się zlikwidować dzięki skoordynowanej akcji opawskiego 16 bstrzel i pododdziałów 218 rpp. Pod wspólnym dowództwem oficera strzelców, por. Ferdinanda Zimmerla, austro-węgierscy i niemieccy żołnierze najpierw utworzyli pozycję flankową w pobliżu szkoły, rażąc bocznym ogniem carską piechotę, a następnie odparli przeciwnika w ataku na bagnety. Na pozostałych odcinkach XV BP (4 ptsc) oraz południowej flance CXXI BP (3 ptsc) rosyjskie szturmy załamały się w ogniu obrońców. Dodatkowo dla wzmocnienia obrony w tym rejonie na pierwszą linię wprowadzony został górnoaustriacki 14 pp z odwodu 3 DP⁷⁹. Tym razem straty rosyjskie były poważne. Trzy walczące tu pułki 74 RDP (293, 294 i 296 pp) utraciły w dniach 21-22 grudnia blisko 1000 żołnierzy⁸⁰.

Okres wojny pozycyjnej

Jeszcze przed Bożym Narodzeniem aktywne działania obu stron nad dolnym Dunajcem zaczęły wygasać. Rankiem 23 grudnia grupa Fabiniego bez większych trudności odparła kolejne, już tym razem słabe ataki rosyjskie, skierowane na Radłów

⁷⁸ BA-MA, PH8II-117, Kriegstagebuch Stab der 47. Reserve-Division, s. 6-7.

⁷⁹ KA, NFA, 3. ID, Kt. 146, Tagebuch II, 28./10.1914 – 30./3.1915, s. 66-67; KA, Archive der Truppenkörper (AdT), Kt. 1 (Sammler), FJB. 16, Erste Gefechtstätigkeit von Teilen des F.J.B. Nr 16 mit deutschen Truppen; E. Wisshaupt, dz. cyt., s. 321.

⁸⁰ Na podstawie dokumentów opublikowanych przez RGVA [РГВИА] pod adresem gwar.mil.ru, opracowanych i udostępnionych autorowi przez Radima Kapavika.

i północną część Niwki⁸¹. 25 grudnia carskie oddziały podjęły natarcie na styk 47 DR i 3 DP, ale także ta akcja załamała się w ogniu piechoty oraz dział polowych rozmieszczonych bezpośrednio na pierwszej linii bojowej. W następne dni zdarzały się intensywne wymiany ognia, ale bezpośredni szturm piechoty nie miał już miejsca⁸². Z drugiej strony oddziały niemieckie i austro-węgierskie nie próbowały atakować przyczółka pod Wólką ani tym bardziej znacznie bardziej rozbudowanego przyczółka komorowskiego. Na odcinku 15 DP ostatnie przedsięwzięczne dni również przebiegły bez poważniejszych wydarzeń. Po południu 25 grudnia dywizja otrzymała rozkaz przerwania walki i zgrupowania się w rejonie Śmietyny oraz Wał-Rudy. Jej dotychczasowy odcinek został obsadzony przez oddziały 19 DP, a w drugi dzień Bożego Narodzenia pułki 15 DP zebrały się w nakazanych rejonach, opuszczając tym samym front nad dolnym Dunajcem⁸³. Także 19 DP została osłabiona – najpierw przez odejście do odwodów armii 88 pp (22 grudnia), a potem także przez przeniesienie na tyły frontu całości XXXVIII BP, co nastąpiło 26 grudnia. Wobec tego przedsięwzięć zaczepnych przeciwko przyczółkowi pod Pasieką Otfinowską nie podejmowano, zaniechano nawet pozorowanego ataku, planowanego w tym miejscu na ostatni dzień 1914 r.⁸⁴

Mimo względnego spokoju świąteczne dni przynosiły straty, m.in. w samym Radłowie kilku Tyrolczyków zginęło wskutek ognia artylerii. W radłowskim kościele pasterkę odprawił kapelan (feldkurat) Joseph Gasser. Jak odnotował autor historii pułków tyrolskich, na mszy obecni byli wyłącznie żołnierze. Z miejscowej ludności nie pojawił się nikt – cywile pozostawali ukryci w piwnicach i ziemiankach⁸⁵. Nie wiadomo, czy kierował nimi wyłącznie strach przed ostrzałem artylerii, czy również obawa przed wojskiem, które tylko w teorii było „własne”. Dla większości mieszkańców porozumienie się z austro-węgierskimi żołnierzami mogło być trudne (galicyjskie pułki opuściły już rejon Radłowa), w dodatku w razie posądzenia o nielojalność wobec państwa ze strony tego „własnego” wojska groziły represje⁸⁶. To właśnie tego rodzaju podejrzenia zadecydowały o losie Niwki. Już w czasie rosyjskiego szturmu 22 grudnia dopatrywano się zdrady i celowego

⁸¹ KA, NFA, 3. ID, Kt. 146, Tagebuch II, 28./10.1914 – 30./3.1915, s. 68; E. Wisshaupt, dz. cyt., s. 322-324.

⁸² KA, NFA, 3. ID, Kt. 146, Tagebuch II, 28./10.1914 – 30./3.1915, s. 71-72.

⁸³ KA, GB, 15. ITD, Gefechte am Dunajec. Mitte Dezember 1914, 22./12., 23. 24./12, 25./12.

⁸⁴ KA, NFA, 19. ID, Kt. 1148, Tagebuch Nr. 3, s. 71, 77, 80, 85-86.

⁸⁵ E. Wisshaupt, dz. cyt., s. 324.

⁸⁶ Na ten temat zob. np. A.Z. Zięba, *Cruenta Austria, czyli wielka wojna w małej Galicji, 1914-1918*, [w:] *Monarchia, wojna, człowiek. Codzienne i niecodzienne życie mieszkańców Galicji w czasie pierwszej wojny światowej*, red. A.Z. Zięba, A. Świątek, Kraków 2014, s. 9-16.

podpalenia zabudowań, co miało nieprzyjacielowi pomóc w ustaleniu kierunku ataku⁸⁷. Na przełomie 1914 i 1915 r. oddziały austro-węgierskie wysiedliły mieszkańców Niwki, kierując się m.in. chęcią zapobieżenia ewentualnemu przekazaniu przez nich informacji stronie rosyjskiej. Zabudowania wsi zostały następnie rozbrane – drewno użyto do umocnienia stanowisk, słomą ze strzech wyścielono okopy, nawet sprzęty domowe wykorzystano w ziemnych schronach⁸⁸. Niwka nie była jedyną miejscowością potraktowaną w ten sposób. Wysiedlono – w sposób brutalny – wszystkie wsie na obszarze zajmowanym przez 47 DR. Niemieccy żołnierze podejrzewali miejscową ludność o zdradę już od czasu nocnego ataku rosyjskiego na Rudkę⁸⁹. Wiele innych miejscowości ucierpiało znacznie albo uległo wręcz całkowitemu zniszczeniu w wyniku bezpośrednich działań wojennych. Łęka Siedlecka i Głów zniknęły niemal bez śladu, prawie doszczętnie zniszczone zostały m.in. Siedlec, Zdrochec, Biskupice Radłowskie i Marcinkowice⁹⁰.

Pierwsze cztery miesiące 1915 r. nie przyniosły poważniejszych zmian w przebiegu frontu nad dolnym Dunajcem. Dla obu walczących stron rejon ten przestał odgrywać pierwszoplanową rolę, gdyż ciężar walk coraz bardziej przesunął się w Karpaty. Skutkowało to najpierw przesuwaniem szeregu związków operacyjnych i generalnie redukcją ich liczby. Ponieważ front nad Dunajcem nadal pozostawał relatywnie spokojny, wycofywane stąd oddziały zastępowano sukcesywnie formacjami o mniejszej wartości bojowej – pospolitym ruszeniem (austro-węgierskim Landsturmem i rosyjskim opołceniem).

Sytuacja na innych odcinkach frontu wymuszała przegrupowanie wojsk państw centralnych nad dolnym Dunajcem. Jeszcze przed Bożym Narodzeniem w rejon Łowczówka i Pleśnej przeniesiony został XI Korpus (obie brygady 11 DP i 30 DP razem z LXXXVIII BLsch)⁹¹. Nieco później, bo 29 grudnia 3 DP odeszła spod Radłowa w rejon Wojnicza⁹². Nocą z 3 na 4 stycznia 1915 r. także 8 DP została przesunięta na południe od linii kolejowej⁹³. W ten sposób na opisywanym

⁸⁷ BA-MA, PH8II-117, Kriegstagebuch Stab der 47. Reserve-Division, s. 6.

⁸⁸ E. Wisshaupt, dz. cyt., s. 328.

⁸⁹ Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 13153/II: W. Witos, *Moje wspomnienia z lat 1874-1935*, t. 2: *Działalność w latach 1908-1915*, mps, s. 348-349, 353.

⁹⁰ F. Gawełek, *Trzydzieści trzy dni najazdu rosyjskiego (z własnych przeżyć i obserwacji)*, Kraków 1915, s. 82.

⁹¹ KA, NFA, 4. Armee (Op. AK), Kt. 7, K. und k. 11. Korpskommando, Op. No. 1132, Gefechtsbericht über die Kämpfe der mir unterstellten Kräfte zwischen Raba und Dunajec vom 11ten bis einschliesslich 20ten Dezember, 20./12; KA, NFA, 4. Armee (Op. AK), Kt. 9, K. und k. 11. Korpskommando, Op. No. 1175, Gefechtsbericht über die Kämpfe zwischen Dunajec und Raba in der Zeit vom 22./12.1914 bis 24./2.1915.

⁹² KA, NFA, 3. ID, Kt. 146, Tagebuch II, 28./10.1914 – 30./3.1915, s. 72-73.

⁹³ E. Wisshaupt, dz. cyt., s. 335.

tu obszarze pozostały jedynie 47 DR oraz XVII Korpus. Liczba związków operacyjnych pomiędzy linią kolejową a Wisłą zmniejszyła się, ale wskutek nadchodzących uzupełnień i braku znaczących strat bojowych nie wiązało się to z istotnym osłabieniem obsady frontu⁹⁴. Stanowiąca teraz północne skrzydło XIV Korpusu niemiecka 47 DR liczyła 9 stycznia 10 600 bagnetów i zajmowała odcinek od linii kolejowej Kraków–Tarnów po Głów. Między Głowem znajdowały się LXXXII BPH i 19 DP. Składający się z tych oddziałów XVII Korpus dysponował w tym samym czasie 12 600 bagnetami⁹⁵. LXXXII Brygada Piechoty uzupełniła stany osobowe do tego stopnia, że po reaktywacji dwóch pułków piechoty na jej bazie odtworzono 41 DPH, co nastąpiło 10 stycznia⁹⁶. Już kolejnego dnia zaczęto przygotowania do wycofania z frontu nad dolnym Dunajcem oddziałów 19 DP. Jak wspomniano, jeszcze w grudniu na tyły wycofana została XXXVIII BP, pozostałe zaś siły dywizji – XXXVII BP (35 pp, 75 pp, 29 ppLw) – opuściły opisywany tutaj teren 13 stycznia. Zluzowała je przeniesiona z rejonu Wojnicza i podporządkowana dowództwu XVII Korpusu CXXI BP (wówczas w składzie 4 ptsc, 1, 14, 18 bstrzel)⁹⁷. Po odejściu 19 DP obsada frontu XVII Korpusu przedstawiała się w ten sposób, że odcinek od Głowa (włącznie) po środek Sikorzyc zajmowany był przez 41 DPH, odpowiadającą za blokowanie obu mniejszych przyczółków rosyjskich (pod Wólką i Pasieką Otfinowską), dalej na północ brzeg rzeki zabezpieczała CXXI BP. Na południe od Głowa, naprzeciw przyczółka komorowskiego, niezmiennie stała 47 DR⁹⁸.

Kolejna zmiana dotyczyła nie oddziałów na pierwszej linii, ale struktury dowodzenia. Sztab XVII Korpusu wraz z dowódcą, gen. Křitkiem, został w pierwszych dniach lutego przeniesiony w Karpaty, a 41 DPH i CXXI BP zostały włączone do XIV Korpusu⁹⁹. Już po kilku dniach 41 DPH także opuściła opisywany tutaj teren, a północną część dotychczasowego jej odcinka od Wólki (wyłącznie) objęła 8 DP, wprowadzając na pierwszą linię grupę ppłk. Lorenza Covina (13 bstrzel, 16 bstrzel) oraz 4 ptsc (wyłączony ze struktury brygadowej); dywizji podporząd-

⁹⁴ Już w czasie grudniowych intensywnych walk straty bojowe rekompensowane były z nadatkiem, np. liczebność austro-węgierskiej 15 DP pomimo utraty 1500 żołnierzy pomiędzy 15 a 26 grudnia 1914 r. wzrosła z 5200 do 5500 bagnetów (KA, GB, 15. ITD, Gefechte am Dunajec. Mitte Dezember 1914, Beilage 2).

⁹⁵ KA, SB, Kt. 1915, 4. Armee, 9.1.1915 (schemat).

⁹⁶ KA, SB, Kt. 1907, 41. ID, 41. H.I.T.D., K.ung. 41. Honved I.T.D.Kmdo, Früherapport für den 21. Jänner 1915.

⁹⁷ KA, NFA, 19. ID, Kt. 1148, Tagebuch Nr. 3, s. 100-102; KA, SB, Kt. 1915, 4. Armee, Jänner 1915/NO, 11.; KA, NFA, 121. IBrig, Kt. 1207, Tagebuch v. 25./IX.1914 – 11./III.1915, 13.1.1915 Jadowniki Mokre; J. Wurja, dz. cyt., s. 187-188.

⁹⁸ KA, SB, Kt. 1898, 17. Korps, 15.1.1915 (schemat), 23.1.1915 (schemat), 1.II.1915 (schemat).

⁹⁹ KA, SB, Kt. 1915, 4. Armee, Februar 1915/NO, 11.II., 2571, 3.II.

kowano też CXXI BP, pozostającą na dotychczasowych pozycjach. Swoją front rozciągnęła także 47 DR, obsadzając Biskupice i Wólkę¹⁰⁰. Pod koniec miesiąca z obszaru dolnego Dunajca odeszły samodzielne bataliony strzelców. Na ich miejsce znad Nidy przybyły pułki pospolitego ruszenia: 13 ppLst z Ołomuńca i 25 ppLst z Kromieryża. Wraz z batalionami pospolitego ruszenia nr 23, 28, 302, I/7 weszły w skład CXXI BP, w której ponownie znalazł się także 4 ptsc¹⁰¹. Nad dolny Dunajec przybywały kolejne baony pospolitego ruszenia, na front karpaccy przeniesiono natomiast pułki strzelców tyrolskich oraz sztab 8 DP¹⁰². Początkiem marca rozformowano CXXI BP, a w jej miejsce pojawiła się grupa płk. Karla Petersilki, złożona z 13 ppLst, 25 ppLst oraz pięciu baonów pospolitego ruszenia¹⁰³. Ostatecznie liczba batalionów pospolitego ruszenia wchodzących w skład tej grupy rozrosła się do siedmiu¹⁰⁴. Warto wspomnieć, że płk Petersilka był wtedy dowódcą VIII BArt, a sztab tej jednostki stał się sztabem wspomnianej grupy pospolitego ruszenia. Stanowi to interesujący przykład wykorzystania dowództwa związku taktycznego artylerii jako dowództwa zgrupowania piechoty¹⁰⁵. Przegrupowała się również 47 DR, która zawęziła swój front i niemal do samego końca kwietnia zajmowała rejon od linii kolejowej na południu po Wólkę, a zatem całość jej sił znalazła się na interesującym nas terenie¹⁰⁶.

Podobne, choć cechujące się mniejszą dynamiką zmiany dotyczyły także strony rosyjskiej. Około połowy stycznia front nad dolnym Dunajcem opuściły 11 DP i 74 RDP. Wprowadzono w ten rejon inną dywizję piechoty (32 DP), obsadzając odcinek od Niedomic po ujście Dunajca. Na południe od Niedomic większość odcinka po 74 RDP została przejęta przez oddziały 5 DP¹⁰⁷. W połowie lutego do 3 Armii dotarł rozkaz wycofania z frontu 32 DP i przekazania tego związku

¹⁰⁰ KA, NFA, 121. IBrig, Kt. 1207, Tagebuch v. 25./IX.1914 – 11./III.1915, 8.II.1915, Jad.-M.; KA, SB, Kt. 1915, 4. Armee, Februar 1915/NO, 2624, 7.II; KA, SB, Kt. 1902, 8. ID, Situation der 8. ITD am 10./2.1915.

¹⁰¹ KA, SB, Kt. 1915, 4. Armee, Februar 1915/NO, 2727.

¹⁰² E. Wisshaupt, dz. cyt., s. 355-357.

¹⁰³ KA, NFA, 121. IBrig, Kt. 1207, Tagebuch v. 25./IX.1914 – 11./III.1915, 10.III.1915, Jad.Mokre; KA, SB, Kt. 1898, 14. Korps, 6.III.1915 (Ordre de bataille).

¹⁰⁴ KA, SB, Kt. 1915, 4. Armee, 4. Armee Kommando Op. 3230/17, 18./4 7h nm. (Ordre de bataille).

¹⁰⁵ KA, SB, Kt. 1898, 14. Korps, 6.III.1915 (Ordre de bataille).

¹⁰⁶ BA-MA, PH8II-118, Lage der 47. Res. Div. am 30.4.1915.

¹⁰⁷ *Iz istorii karpatskoj operatsii 1915 g., Sbornik dokumentov*, dek. I. Garkusha, A. Shereshe, E. Machikin, S. Nelipovich, Moskva 2015, s. 19-20, 7 ianvaria 1915 g. – *Donesenie general-kvartirmeistera shtaba armii Iugo-Zapadnogo fronta...* [Из истории карпатской операции 1915 г., Сборник документов, дек. И. Гаркуша, А. Шереш, Е. Мачикин, С. Нелипович, Москва 2015, s. 19-20, 7 января 1915 г. – *Донесение генерал-квартирмейстера штаба армий Юго-Западного фронта...*].

operacyjnego do dyspozycji dowództwu Frontu Południowo-Zachodniego¹⁰⁸. Zluzować ją miały jedna z brygad 9 DP oraz część 7 DK i 3 Kaukaskiej Dywizji Kozackiej. Wymienione jednostki weszły w skład IX Korpusu Armijnego¹⁰⁹. Rozkaz zrealizowano z pewnym opóźnieniem, wynikającym z zaangażowania pododdziałów 32 DP w walki pod Wólką, o których będzie mowa poniżej. Wspomniana brygada z 9 DP (33 Jelecki i 36 Orłowski pp) pozostała nad Dunajcem do początków kwietnia, kiedy to została zluzowana przez oddziały opołczenia¹¹⁰. Ta zmiana obsady pierwszej linii odbywała się przy wysokim stanie wody na rzece. Wobec tego XXI BOp przejęła stanowiska na prawym brzegu Dunajca, przyczółki pod Wólką i Pasieką Otfinowską zostały natomiast opuszczone¹¹¹. Od tego momentu za obronę całości odcinka od Niedomic po ujście Dunajca do Wisły odpowiadał Kombinowany Oddział Opołczenia gen. mjr. Torstena Wadenszterny, złożony z XXI i XXVI BOp¹¹².

Wspomniane porzucenie przez stronę rosyjską dwóch małych przyczółków było jedyną istotną zmianą w przebiegu frontu nad dolnym Dunajcem pomiędzy początkiem 1915 r. a pierwszym dniem maja. W dniu 3 kwietnia puste rowy strzeleckie na lewym brzegu rzeki pod Pasieką Otfinowską zostały zajęte przez żołnierzy ołomunieckiego 13 ppLst¹¹³. Okopy przyczółka koło Wólki zostały opatrowane zapewne przez niemiecki 219 rpp, który w tym czasie obsadzał front w rejonie tej miejscowości¹¹⁴. Od tego momentu na zachodnim brzegu Dunajca

¹⁰⁸ *Iz istorii karpatskoj...*, s. 95, 2 fevralia 1915 g. – Direktiva glavno komanduiushchego armiiami Iugo-Zapadnogo fronta... [*Из истории карпатской...*, s. 95, 2 февраля 1915 г. – Директива главнокомандующего армиями Юго-Западного фронта...].

¹⁰⁹ *Iz istorii karpatskoj...*, s. 97, 3 fevralia 1915 g. – Donesenie general-kvartirmeistera shtaba armii Iugo-Zapadnogo fronta..., s. 101, 4 fevralia 1915 g. – Donesenie general-kvartirmeistera shtaba armii Iugo-Zapadnogo fronta... [*Из истории карпатской...*, s. 97, 3 февраля 1915 г. – Донесение генерал-квартирмейстера штаба армий Юго-Западного фронта..., s. 101, 4 февраля 1915 г. – Донесение генерал-квартирмейстера штаба армий Юго-Западного фронта...].

¹¹⁰ RGVA, F. 2647, 33-й пехотный Елецкий полк, О. 1, Д. 9, Zhurnal voennykh deistvii 33-go pekhotnogo Eletskego polka 1914 i 1915 g., s. 123-143 [РГВИА, Ф. 2647, 33-й пехотный Елецкий полк, О. 1, Д. 9, Журнал военных действий 33-го пехотного Елецкого полка 1914 и 1915 г., s. 123-143].

¹¹¹ *Iz istorii karpatskoj...*, s. 245, 21 marta 1915 g. – Donesenie i.d. general-kvartirmeistera shtaba armii Iugo-Zapadnogo fronta... (w meldunku błędnie podano San zamiast Dunajca) [*Из истории карпатской...*, s. 245, 21 марта 1915 г. – Донесение и.д. генерал-квартирмейстера штаба армий Юго-Западного фронта...].

¹¹² *Gorlitskaia Operatsiia, Sbornik dokumentov*, Moskva 1941, skhema 13: boevye deistviia na fronte 9 i 10-go korpusa 19 apreļa (2 maia) 1915 g. [*Горлицкая Операция, Сборник документов*, Москва 1941, схема 13: боевые действия на фронте 9 и 10-го корпуса 19 апреля (2 мая) 1915 г.].

¹¹³ KA, AdT, Kt. 1765, 25. LstIR, Tagebuch I, 1. VIII.1914 – 15.IX.1915, Russland, s. 80.

¹¹⁴ KA, NFA, 121. IBrig, Kt. 1207, Beilagen, Stellung der 94. Res. Inf. Brig am 13.III.1915.

pozostał tylko jeden, największy przyczółek rosyjski pod Komorowem, broniony przez 5 DP¹¹⁵.

Okres stabilizacji frontu wypełniała działalność patroli prowadzących rozpoznanie. Pozwalała ona przede wszystkim na ustalenie, jak liczna jest obsada okopów przeciwnika i jakie oddziały aktualnie znajdują się na danym odcinku. Można założyć, że istnienie rosyjskich przyczółków na lewym brzegu Dunajca przynosiło pewną korzyść wojskom państw centralnych – umożliwiało bowiem branie jeńców i uzyskiwanie w ten sposób informacji o przeciwniku bez konieczności przeprowadzenia patroli przez rzekę. Rzecz jasna w ten sam sposób przyczółki mogły wykorzystywać oddziały carskie. Warto w tym miejscu odnotować obecność nad dolnym Dunajcem oddziałów tzw. Czeskiej Drużyny – formacji wojskowej walczącej w ramach armii rosyjskiej¹¹⁶. Była ona wykorzystywana do rozpoznania i pozyskiwania informacji szczególnie tam, gdzie po drugiej stronie frontu zidentyfikowano oddziały czeskie.

Miedzy styczniem a kwietniem nie próżnowała oczywiście artyleria obu stron, starając się nękać przeciwnika, zwalczać jego piechotę i stanowiska dział. Celem dla austro-węgierskich kanonierów były m.in. wieże kościoła w Otfnowie, stanowiące – ze względu na znaczące wyniesienie ponad płaski teren – doskonałe stanowisko dla obserwatorów i strzelców broni maszynowej. Na szkicu sytuacyjnym 41 DPH z 18 stycznia 1915 r. zaznaczono gniazdo karabinów maszynowych w budynku kościoła, przy czym zamieszczony opis informował, że po trafieniu 15 ciężkimi granatami artyleryjskimi nie może on być już w ten sposób wykorzystywany¹¹⁷. Nadal jednak znajdowało się tam stanowisko obserwatorów carskiej artylerii. 17 lutego pociski austro-węgierskiej 28 baterii ciężkich haubic doprowadziły do zawalenia się jednej z wież (być może jedynej, która jeszcze wówczas stała)¹¹⁸.

W okresie stabilizacji frontu pierwszym, niewielkim przedsięwzięciem zaczepnym, podjętym przez oddziały państw centralnych na opisywanym tutaj terenie, był nocny atak na Ostrów. Celem tej akcji rozpoczętej wieczorem 18 stycznia przez niemiecką 47 DR było dokonanie włamania w linie rosyjskie w południowej części przyczółka komorowskiego i zniszczenie mostu łączącego Ostrów z Kępą

¹¹⁵ *Gorlitskaia Operatsiia, Sbornik dokumentov*, Moskwa 1941, Skhema 6. Ukreplenie pozitsii 9-go arm. korpusa v nachal'e apreliia 1915 g. [*Горлицкая Операция, Сборник документов, Москва 1941, Схема 6. Укрепление позиции 9-го арм. корпуса в начале апреля 1915 г.*].

¹¹⁶ *Památník československých rotmistrů z povolání (gázistů mimo hodn. třídu): K pátému výročí naší samostatnosti*, edit. R. Hudec, Praha 1923, s. 253-255.

¹¹⁷ Á. Kajon, Á. Suslik, *A monarchia katonája. Schamschula Rezső tábornok élete*, Budapest 2019, s. 107.

¹¹⁸ KA, NFA, 121. IBrig, Kt. 1207, Tagebuch v. 25./IX.1914 – 11./III.1915, 17.II.1915, Jad.-M.

Bogumiłowicką. Zasadnicze zadanie spoczęło na I batalionie 217 rpp, dowodzonym przez kpt. Trumpa. Miał on zaatakować miejscowość i umożliwić innej kompanii tegoż pułku oraz oddziałowi dywizyjnych pionierów dotarcie do mostu i jego wysadzenie. Pomocnicze, pozorowane uderzenie na Gosławice miał wykonać 19 rbstrzel, wsparty jedną kompanią 217 rpp¹¹⁹. Ostrów w połowie stycznia stanowił północny skraj frontu carskiej 42 DP, której główne siły znajdowały się na wschodnim brzegu Dunajca. Miejscowości bronił III batalion 168 Mirgorodzkiego pp¹²⁰.

Atak poprzedziło półgodzinne przygotowanie artyleryjskie, w trakcie którego zapaliły się zabudowania Ostrowa. Niemieccy piechurzy, idący do natarcia z nasadzonymi na karabiny bagnetami i rozładowanymi karabinami, musieli pokonać otwarty teren w świetle pożaru. W dodatku obsada rosyjskich okopów włączyła reflektor. Mimo silnego ognia piechoty i artylerii batalion Trumpa dotarł aż do przeszkód drutowych, gdzie zaległ i podjął walkę ogniową. Nie widząc szans na przełamanie obrony, kpt. Trump polecił podkomendnym odwrót. Gońcy z rozkazami nie dotarli do jednej z kompanii (4), która pozostała na przedpolu rosyjskich stanowisk aż do południa następnego dnia, kiedy to – widząc, że jest już sama na placu boju – także się wycofała. I batalion 217 rpp poniósł w tym boju relatywnie niskie straty – 41 zabitych i rannych. Wśród poległych było natomiast aż trzech podporuczników – Hermann Meier, Heinrich Liess i Paul Zadow; dwóch ostatnich służyło w pechowej 4 kompanii¹²¹. Zamiar wysadzenia mostu pod Ostrowem nie powiódł się, jednak wkrótce most ten został zniszczony ogniem artylerii¹²². Ten niewielki sukces państw centralnych nie spowodował istotnego pogorszenia sytuacji strony rosyjskiej – nadal do dyspozycji pozostawały dwa inne mosty, prowadzące na przyczółek komorowski (między Białą a Komorowem oraz między Ilkowicami a Siedlcem)¹²³.

Następna, znacznie poważniejsza akcja zaczepna wojsk państw centralnych nad dolnym Dunajcem miała miejsce w drugiej połowie lutego. Był to moment, w którym część XIV Korpusu (3 DP) starała się przełamać narożnik rosyjskiej obrony pomiędzy Dunajcem a Białą w rejonie Dąbrówki Szczepanowskiej. Ge-

¹¹⁹ H. Schulze, dz. cyt., s. 38.

¹²⁰ *Boevaia pamiatka 168-go Pëkhotnago Mirgorodskago Polka s" 16 iulia 1914 goda po 11 sentia-bria 1915 goda*, Moskva 1917, s. 11 [*Боевая памятка 168-го Пъхотнаго Миргородскаго Полка съ 16 юля 1914 года по 11 сентября 1915 года*, Москва 1917, s. 11].

¹²¹ H. Schulze, dz. cyt., s. 38-39.

¹²² *Österreich-Ungarns...*, s. 101, przypis 4.

¹²³ RGVA, F. 2631, 17-й пехотный Архангелогородский полк, О. 1, Д. 19, Skhema raspolozheniia chastii 5-й p Pëkhotnyĭ divizii k 18 aprëlia 1915 g. [РГВИА, Ф. 2631, 17-й пехотный Архангелогородский полк, О. 1, Д. 19, Схема расположения частей 5-й п Пъхотный дивизии к 18 апрëля 1915 г.].

nerał Roth polecił, aby także na innych odcinkach frontu oddziały jego korpusu podjęły działania zaczepne. W związku z tym gen. Fabini postanowił zlikwidować rosyjski przyczółek pod Wólką. Do wykonania zadania wyznaczono 4 ptsc płk. Augusta Fischera von See oraz 14 bstrzel mjr. Alfreda Hankensteina. Współdziałać z austro-węgierskimi strzelcami mieli Niemcy z 219 rpp, którego stanowiska znajdowały się pod Biskupicami Radłowskimi¹²⁴.

Nocą z 17 na 18 lutego austro-węgierscy saperzy z 6 kompanii 6 bsap podłożyli ładunki wybuchowe pod przeszkody drutowe tuż przed rosyjskimi stanowiskami w koronie wału przeciwpowodziowego – najprawdopodobniej od jego strony północno-zachodniej. Rankiem 18 lutego artyleria 8 DP i 47 DR rozpoczęła wstrzeliwanie się w okopy carskiej piechoty, a strzelcy zajęli pozycje wyjściowe. Do ataku miał iść III batalion 4 ptsc, dowodzony przez mjr. Ottokara Számvalda, wzmocniony ochotnikami z pozostałych dwóch baonów tyrolskiego pułku oraz z 23 bLst. Kilka karabinów maszynowych ustawiono na pozycjach ogniowych po obu stronach wału przeciwpowodziowego, z zadaniem wsparcia nacierających oddziałów i ich osłony przed spodziewanym kontruderzeniem. Przygotowanie artyleryjskie rozpoczęło w południe, a oprócz artylerii uczestniczyły w nim także – stanowiące nowość na froncie – okopowe miotacze min. Mimo iż wyjściowe stanowiska austro-węgierskich żołnierzy znajdowały się w bezpośredniej bliskości ostrzeliwanych okopów, ogień dział nie wyrządził im szkód. Zgodnie z późniejszymi relacjami jeńców przygotowanie artyleryjskie w znacznym stopniu obezwładniło obsadę rosyjskich rowów strzeleckich¹²⁵.

Po godzinie artyleria przeniosła ogień na tyły rosyjskiej pozycji, w tym samym momencie saperzy zdetonowali podłożone ładunki wybuchowe, wysadzając zasieki. Dwie wzmocnione kompanie strzelców tyrolskich, uzbrojone w granaty ręczne – kolejną broń, która dopiero niedawno pojawiła się na wyposażeniu austro-węgierskich żołnierzy – wdarły się szybko do okopów pierwszej linii rosyjskiej, nie ponosząc niemal strat. Obrońcy – żołnierze 126 Ryńskiego pp – przytłoczeni ostrzałem artylerii i zaskoczeni gwałtownością szturm nie byli w stanie stawić skutecznego oporu. Według raportu 8 DP aż 300 z nich miało dostać się do niewoli, w ręce atakujących wpadły też trzy karabiny maszynowe. Pozostała część obsady okopów uciekła z wału przeciwpowodziowego, ścigana ogniem karabinów maszynowych 4 ptsc. Gdy szturmujący Tyrolczycy dotarli na koronę wału przeciwpowodziowego, spadł na nich ogień carskich dział oraz piechoty

¹²⁴ E. Wisshaupt, dz. cyt., s. 350-351.

¹²⁵ KA, GB, 8. ID, Das Gefecht bei Wolka – Konary am 18. und 19. Feber 1915. Ein Ruhmesblatt der 4. Kaiserjäger, 14. Feldjäger; E. Wisshaupt, dz. cyt., s. 351.

przeciwnika z drugiej linii obrony i zza Dunajca, zadając dotkliwe straty. Oddział karabinów maszynowych III batalionu 4 ptsc został zniszczony przez rosyjską artylerię, poległ też jego dowódca, chor. Max von Hoffingott. Dalszy atak w stronę brzegu rzeki i całkowita likwidacja przyczółka nie wchodziły w grę. Pod ciężkim ostrzałem tyrolscy strzelcy zaczęli umacniać się po zachodniej stronie wału, a płk Fischer skierował na pierwszą linię także 14 bstrzel i 23 bLst¹²⁶.

Strona rosyjska nie miała zamiaru zrezygnować z utrzymania przyczółka pod Wólką. Do walki skierowano teraz 125 Kurski pp¹²⁷. Carscy piechurzy, wykorzystując liczne rowy dobiegowe, prowadzące ze stanowisk położonych bezpośrednio nad rzeką, zaczęli podchodzić pod wał przeciwpowodziowy. W nocy już tylko jego korona oddzielała żołnierzy obu walczących stron. Tuż po północy z 18 na 19 lutego żołnierze 14 bstrzel, zajmujący pozycje na prawym skrzydle zgrupowania płk. Fischera, wycofali się w pośpiechu – nie jest jasne, czy wskutek rosyjskiego uderzenia, czy też w wyniku pogłoski o przygotowywanym przez nieprzyjaciela wysadzeniu wału. Odwoły 4 ptsc ruszyły do kontrataku, wsparte przez część jednej kompanii niemieckiego 219 rpp. W nocnej walce na bagnety i granaty rosyjscy piechurzy, którym przejściowo udało się dotrzeć do korony wału, zostali odrzuceni, a w rękach podkomendnych Fischera miało znaleźć się kolejnych 200 jeńców. Tyrolczycy opanowali przy tym okopy po wschodniej stronie wału przeciwpowodziowego¹²⁸.

Obie strony – wyczerpane nocnym bojem – zaprzestały dalszych ataków. Oddziały rosyjskie pozostały w okopach bezpośrednio nad rzeką. Strzelcy płk. Fischera musieli zadowolić się znacznym zmniejszeniem nieprzyjacielskiego przyczółka, ale wobec poniesionych strat nie byli już w stanie podjąć próby jego całkowitej likwidacji. W dwudniowych walkach poległo 155 żołnierzy 4 ptsc, wśród których znaleźli się dwaj dowódcy kompanii: kpt. Emil Podlipny i por. Johann Lewisch; rany odniosło 267 żołnierzy pułku, zginęło 25¹²⁹. Co najmniej 50 osób stracił

¹²⁶ RGVIA, F. 2739, 125-й пехотный Курский полк, О. 1, Д. 89, Zhurnal Voennym Dēistviiam 125-go Pěkh. Kurskago Polka s" 13 ianvar 1915 g. po 5 april 1915 g., s. 34 [РГВИА, Ф. 2739, 125-й пехотный Курский полк, О. 1, Д. 89, Журнал Военнымъ Дѣйствіямъ 125-го Пѣх. Курскаго Полка съ 13 январ 1915 г. по 5 апрел 1915 г., s. 34]; KA, GB, 8. ID, Das Gefecht bei Wolka – Konary am 18. und 19. Feber 1915. Ein Ruhmesblatt der 4. Kaiserjäger, 14. Feldjäger; E. Wisshaupt, dz. cyt., s. 351-352.

¹²⁷ RGVIA, F. 2739, 125-й пехотный Курский полк, О. 1, Д. 89, Zhurnal Voennym Dēistviiam 125-go Pěkh. Kurskago Polka s" 13 ianvar 1915 g. po 5 april 1915 g., s. 34-36 [РГВИА, Ф. 2739, 125-й пехотный Курский полк, О. 1, Д. 89, Журнал Военнымъ Дѣйствіямъ 125-го Пѣх. Курскаго Полка съ 13 январ 1915 г. по 5 апрел 1915 г., s. 34-36].

¹²⁸ KA, GB, 8. ID, Das Gefecht bei Wolka – Konary am 18. und 19. Feber 1915. Ein Ruhmesblatt der 4. Kaiserjäger, 14. Feldjäger; E. Wisshaupt, dz. cyt., s. 352.

¹²⁹ E. Wisshaupt, dz. cyt., s. 352-353.

14 bstrzel¹³⁰. Oba carskie pułki, broniące przyczółka pod Wólką, zgłosiły w dniach 18 i 19 lutego łącznie 88 zabitych, 236 rannych i aż 304 zaginionych¹³¹. Straty obrońców były zatem poważne, niemniej widać wyraźnie, że wskazywana przez stronę austro-węgierską liczba jeńców została znacznie zawyżona.

Według źródeł rosyjskich w nocy z 17 na 18 lutego oddziały austro-węgierskie miały również przeprowadzić nieudany atak na przyczółek pod Pasieką Otfinowską¹³². Jeżeli taka akcja rzeczywiście miała miejsce, najpewniej podjęła ją grupa ppłk. Covina¹³³. Informacji tej nie udało się jednak potwierdzić w źródłach austriackich, podobnie jak relacji o próbie przeprawy oddziałów habsburskich przez Dunajec na odcinku carskiej 9 DP w dniu 1 kwietnia¹³⁴.

Ofensywa majowa

W drugiej połowie kwietnia wojska państw centralnych rozpoczęły przygotowania do wielkiej ofensywy w Galicji, która miała doprowadzić do załamania rosyjskiego frontu i wyparcia carskich wojsk z większej części tej prowincji monarchii austro-węgierskiej. Obszar operacji ograniczały z jednej strony Karpaty (w pierwszej fazie pasmo Magury Małastowskiej), z drugiej zaś Wisła. Omawiany w niniejszym tekście teren miał stać się pozycją wyjściową, a potem zapleczem dla północnego skrzydła nadchodzącej ofensywy, która przeszła do historii jako bitwa pod Gorlicami. Wydarzenia te – zasadniczo rozgrywane się już poza opisywanym terenem – można potraktować jako swoiste postscriptum dla omówienia działań zbrojnych na zachodnim brzegu Dunajca. Z tego też względu wypada je pokrótce przybliżyć.

W ramach przygotowań do przełamania wojska austro-węgierskie przerzuciły nad dolny Dunajec nowe siły. Była to VII BP, złożona z rozmaitych pododdziałów wchodzących wcześniej w skład 1 Armii, stojącej na froncie na północ

¹³⁰ Archiwum Narodowe w Krakowie, 29/275/0/-/20, K.u.k. Feldjägerbataillon Nr. 14, Ersatzkompanie, Verzeichnis über die im Militärkommandobereiche Krakau gefallene und gestorbene Personen.

¹³¹ Na podstawie dokumentów opublikowanych przez RGVA [РГВИА] pod adresem gwar. mil.ru, opracowanych i udostępnionych autorowi przez Radima Kapavíka.

¹³² *Iz istorii karpatskoj...*, s. 105, 5 fevralia 1915 g., Donesenie general-kvartirmeistera shtaba armii Iugo-Zapadnogo fronta general-majora M. S. Pustovoitenko [*Из истории карпатской...*, s. 105, 5 февраля 1915 г., Донесение генерал-квартирмейстера штаба армий Юго-Западного фронта генерал-майора М. С. Пустовойтенко].

¹³³ KA, SB, Kt. 1902, 8. ID, Situation der 8. ITD am 10./2.1915.

¹³⁴ *Iz istorii karpatskoj...*, s. 244, 20 marta 1915 g. – Donesenie i.d. general-kvartirmeistera shtaba armii Iugo-Zapadnogo fronta... [*Из истории карпатской...*, s. 244, 20 марта 1915 г. – Донесение и.д. генерал-квартирмейстера штаба армий Юго-Западного фронта...].

od Wisły. W skład brygady wchodziły bataliony, wydzielone z dolnoaustriackiego 49 pp, morawskich 8 pp i 99 pp, krakowskiego 16 ppLw, nadto dwubatalionowe chorwacki 31 bstrzel oraz bośniacko-hercegowiński bstrzel¹³⁵. Reaktywowano jednocześnie CXXI BP, która składała się teraz wyłącznie z oddziałów pospolitego ruszenia (13 ppLst, 25 ppLst i szereg pojedynczych batalionów). Obie brygady połączono w kombinowaną DP, dowodzoną przez krótki czas przez gen. mjr. Juliusa Bellmonda, a od 30 kwietnia – przez gen. dyw. Rudolfa Stögera-Steinera von Steinstättena. Sztab dywizji na początku operacji znajdował się w Jadownikach Mokrych¹³⁶. Od dnia 28 kwietnia CXXI BP rozciągnęła swe linie nieco na południe, obejmując odcinek frontu po rejon między Głowem a Biskupicami. Doprowadziło to do nieznacznego skrócenia frontu sąsiedniej 47 DR¹³⁷.

Obszar dolnego Dunajca nie miał być co prawda głównym kierunkiem uderzenia w ofensywie gorlickiej, stał się jednak miejscem pierwszego przełamania frontu rosyjskiego. Około północy z 1 na 2 maja oddziały kombinowanej DP w dwóch miejscach sforsowały Dunajec – jeden przyczółek utworzyła grupa gen. mjr. Ernsta Schaiblego (bataliony 8, 49, 99 pp i bośniacko-hercegowińskiego bstrzel) pod Otfinowem, a grupa płk. Rudolfa Guretzky'ego (16 ppLw) – drugi, pod Siedliszowicami. Słabe i nieprzedstawiające zbyt wielkiej wartości bojowej oddziały pospolitego ruszenia gen. Wadenszterny nie były w stanie temu skutecznie przeciwdziałać i wkrótce oba przyczółki połączyły się w jeden¹³⁸. Z przeprowadą kombinowanej DP dowództwo austro-węgierskiej 4 Armii wiązało spore nadzieje, spodziewając się możliwości wprowadzenia do akcji zgromadzonej na tyłach frontu kawalerii i wykonania zagonu w kierunku na Dębicę. Sprowadzone naprędce świeże siły rosyjskie – piechota z północnej strony Wisły oraz jednostki jazdy z odwodów 3 Armii – uniemożliwiły taki manewr i po pierwszych, obiecujących sukcesach natarcie kombinowanej DP na pewien czas ugrzęzło. Wojska carskie szczególnie zaciekle broniły Ujścia Jezuickiego, które dopiero 4 maja zostało zdobyte za cenę wielkich strat przez Chorwatów z 31 bstrzel¹³⁹. Dalej na południe niemiecka 47 DR nie zaryzykowała bezpośredniego natarcia na silnie umocniony przyczółek

¹³⁵ Nie jest to pomyłka – oba wymienione bataliony strzelców jako samodzielne oddziały posiadały po dwa bataliony połowe. Zob. KA, NFA, 62. ID, Kt. 3534, Ordre de bataille, am 24. April 1915.

¹³⁶ KA, NFA, 62. ID, Kt. 3230, 1915, Gruppe FML. Stöger-Steiner (früher 4. ID), Tagebuch vom 28./IV – 10.V.1915, 28./4. – 30./4.

¹³⁷ KA, SB, Kt. 1898, 14. Korps, April 1915 – NO.

¹³⁸ KA, NFA, 62. ID, Kt. 3230, 1915, Gruppe FML. Stöger-Steiner (früher 4. ID), Tagebuch vom 28./IV – 10.V.1915, 2./5., 3./5.

¹³⁹ KA, NFA, 62. ID, Kt. 3530, Gruppe FML Stöger-Steiner (früher 4.ID), Tagebuch vom 28./IV – 10.V.1915, 4./5.; KA, GB, K.u.k. Feldjägerbaon Nr. 31, Gefechtsbericht über das Gefecht bei Ujście-Jezuickie am 3. u. 4. Mai 1915.

komorowski, przestając na ostrzeliwaniu go ogniem artylerii. W nocy z 2 na 3 maja na wysokości Głowa przez Dunajec przeprawiły się dwa bataliony 219 rpp, tworząc niewielki przyczółek pod Gródkiem (obecnie część Niedomic). Rosyjskie pospolite ruszenie rozpięzchło się, dając niemieckim żołnierzom czas na umocnienie stanowisk¹⁴⁰. Wskutek tych wydarzeń, a także niebezpiecznej sytuacji rysującej się w widłach Białej i Dunajca, carska 5 DP pod osłoną nocy opuściła pozycje na zachodnim brzegu tej ostatniej rzeki. Ewakuacja przyczółka komorowskiego zakończyła się nad ranem 3 maja¹⁴¹. Strona rosyjska próbowała zlikwidować przyczółek pod Gródkiem, ale bez powodzenia. Przedsięwzięty jeszcze 3 maja atak pododdziałów 5 DP i 7 DK skończył się niepowodzeniem, podobna akcja załamała się następnego dnia. Poważniejszą i zarazem ostatnią próbę likwidacji przyczółka podjęto 5 maja, ale natarcie piechurów 17 Archangielskiego i 20 Halickiego pp skończyło się masakrą atakujących – straty obu pułków wyniosły niemal 2500 ludzi i były dwudziestokrotnie wyższe od strat broniących Gródka pododdziałów niemieckich¹⁴². 6 maja oddziały państw centralnych wkroczyły do Tarnowa¹⁴³. Pobite wojska rosyjskie odchodziły na wschód.

Zakończenie

Gdy dywizje państw centralnych zbliżały się w połowie grudnia 1914 r. do linii Dunajca, w sztabie austro-węgierskiej 4 Armii liczono na rychłe sforsowanie tej rzeki i kontynuację ofensywy w kierunku wschodnim. Nadzieje te szybko okazały się płonne. Strona rosyjska nie tylko nie dopuściła do przekroczenia Dunajca, ale utrzymała na jego lewym brzegu przyczółki. Także i oczekiwania związane z nimi w carskich sztabach się nie spełniły – nigdy nie posłużyły one jako wyjściowa pozycja do kolejnej ofensywy na zachód. Po miesiącach stagnacji front rosyjski

¹⁴⁰ BA-MA, PH8II-121, Abschrift der Anlagen zum Kriegstagebuch der 47. Reserve-Division, 24.4. – 30.6.15, s. 9-10, 3.5.15, meldunek ppor. de la Barre; BA-MA, PH8II-118, Abschrift des Kriegstagebuches der 47. Reserve-Division 24.4. – 30.6.1915, s. 4-5.

¹⁴¹ RGVIA, F. 2631, O. 1, D. 19, Reliatsii o boi'akh 17-go pekhotnogo Arkhangelogorodskogo polka, Reliatsiia o dēistviiakh 5-ī pēkhotnoi divizii s" 19-go aprēlia i do otkhoda na r. San", s. 6 [РГВИА, Ф. 2631, О. 1, Д. 19, Реляции о боях 17-го пехотного Архангелогородского полка, Реляция о дѣйствіях 5-й пѣхотной дивизіи съ 19-го апрѣля и до отхода на р. Санъ], s. 6.

¹⁴² BA-MA, PH8II-118, Abschrift der Anlagen zum Kriegstagebuch der 47. Reserve-Division, 24.4. – 30.6.15, s. 6-7; RGVIA, F. 2631, O. 1, D. 19, Reliatsii o boiakh 17-go pekhotnogo Arkhangelogorodskogo polka, Reliatsiia o dēistviiakh 5-ī pēkhotnoi divizii s" 19-go aprēlia i do otkhoda na r. San", s. 5-6, 9-10, 13-16 [РГВИА, Ф. 2631, О. 1, Д. 19, Реляции о боях 17-го пехотного Архангелогородского полка, Реляция о дѣйствіях 5-й пѣхотной дивизіи съ 19-го апрѣля и до отхода на р. Санъ, s. 5-6, 9-10, 13-16].

¹⁴³ *Österreich-Ungarns...*, s. 334.

w Galicji został przerwany. Przełamanie wywalczone przede wszystkim pod Goricami, ciosy carskiej armii zadano także między Białą a Dunajcem, a akcje prawowe kombinowanej DP oraz 47 DR odegrały rolę przede wszystkim dywersyjną, odciągając odwody obrońców. Opisywany w niniejszym tekście zachodni brzeg Dunajca w dolnym biegu tej rzeki nie stał się miejscem zwycięstwa. Nawet przyczółek pod Komorowem został porzucony przez wojska carskie nie w wyniku bezpośredniego ataku, ale wskutek rozwoju sytuacji na całym froncie galicyjskim. Na polach pod Niwką, Radłowem, Zabawą czy Przybysławicami zwycięzców ani pokonanych nie było.

Jedynymi w zasadzie śladami owych zmagających na omawianym terenie są obecnie cmentarze wojenne. Łącznie na 17 cmentarzach pochowano przynajmniej 1362 żołnierzy armii austro-węgierskiej, 273 żołnierzy niemieckich oraz 354 żołnierzy rosyjskich¹⁴⁴. Poza wojennymi grobami niewiele przypomina tu o stoczonych bojach. Pomniki wzniesione w okolicznych miejscowościach upamiętniają żołnierzy, którzy z nich pochodzili, nie zaś poległych na linii Dunajca. Inne ślady zatarły się szybko. W rolniczym i zalewowym terenie dawne okopy, ziemianki i stanowiska artylerii nie miały szansy przetrwać. Nadal czytelne jest starorzecze Dunajca, przez które galicyjscy piechurzy i tyrolscy strzelcy atakowali przyczółek koło Wólki, a przebieg wałów przeciwpowodziowych pozostał w zasadzie niezmieniony, chociaż nie sposób dziś dostrzec na nich pozostałości dawnych rosyjskich rowów strzeleckich.

Pozostaje wyrazić nadzieję, że niniejszy tekst nie tylko przybliży wszystkim zainteresowanym wojenne dzieje zapomnianego odcinka galicyjskiego frontu, ale także zachęci do dalszych badań. Z perspektywy historii wojskowości atrakcyjne będzie szczegółowe przeanalizowanie zarówno zmagających o każdy z opisanych tu przyczółków, jak i wydarzeń z okresu walk pozycyjnych. Dla historii lokalnej istotne może być natomiast skupienie się na losach poszczególnych miejscowości oraz ludności cywilnej, które w niniejszym opracowaniu zostały jedynie zarysowane jako tło dla działań walczących stron.

¹⁴⁴ J.P. Drogomir, *Polegli w Galicji Zachodniej 1914-1915 (1918). Wykazy poległych i zmarłych pochowanych na 400 cmentarzach wojskowych w Galicji Zachodniej*, t. 2, Tarnów 2002, s. 318-333, 464-484; t. 3, Tarnów 2005, s. 7-11, 28-33. Uwzględniono także położony już na wschodnim brzegu Dunajca cmentarz nr 258, ponieważ większość tam pochowanych można powiązać z walkami o przyczółek pod Wólką w lutym 1915 r.

Załącznik 1. Ordre de bataille wojsk państw centralnych i wojsk rosyjskich nad dolnym Dunajcem w połowie grudnia 1914 r.

WOJSKA PAŃSTW CENTRALNYCH¹⁴⁵

(Poniżej przedstawiono formalną strukturę; podczas opisywanych walk wielokrotnie poszczególne pododdziały podporządkowywano innym brygadam lub dywizjom; pominięto pododdziały kawalerii dywizyjnej).

XIV KORPUS¹⁴⁶ (część)¹⁴⁷ – gen. por. Josef Roth

47 DR¹⁴⁸ (niemiecka) – gen. por. Alfred von Besser, łącznie ok. 8500 bagnetów¹⁴⁹

CIX RBP – płk Erich Feldtkeller

217 rpp – płk Georg Johow

218 rpp – płk Westphal

XIX rbstrzel – mjr Voigt

CX RBP – gen. mjr Georg von Wachter

219 rpp – płk Rentel

220 rpp – ppłk Thilo

Artyleria dywizyjna – płk Erich Dyes, ok. 42 dział

3 DP¹⁵⁰ – gen. mjr Ernst Horsetzky von Hornthal

V BP (wakat)

28 pp – płk Eduard von Merten, 150 bagnetów

59 pp – ppłk Maximilian Lauer, 450 bagnetów

¹⁴⁵ Jeżeli nie wskazano inaczej, nazwiska dowódców pułków i samodzielnych batalionów podano za: KA, NL 1457 (B,C) Zivkovic G., Regiments-, Bataillons-, Divisions-, Abteilungs-Inhaber und Kommandanten des K.u.K. Heeres und der K.K. Landwehr (1880-) 1898 bis 1918. Eine Ergänzung zu Wredes Geschichte der k.u.k. Wehrmacht zusammengestellt von Georg Zivkovic.

¹⁴⁶ Skład XIV Korpusu podano za: J. Roth baron von Limanowa-Łapanów, *Bitwa pod Limanową-Łapanowem grudzień 1914/Die Schlacht von Limanowa-Lapanów Dezember 1914*, Limanowa 2018, s. 150-151.

¹⁴⁷ Nie uwzględniono 13 DPLw, operującej na południe od linii kolejowej Kraków–Tarnów.

¹⁴⁸ Nazwiska dowódców oddziałów 47 DR podano za: KA, SB, Kt. 1898, 14. Korps, Ordre de bataille des 14. Korps am 15./I.1915. Dokładnego stanu liczebnego poszczególnych oddziałów nie udało się ustalić.

¹⁴⁹ Przybliżony stan liczebny, oszacowany przy uwzględnieniu stanu na dzień 9 stycznia 1915 r. (KA, SB, Kt. 1915, 4. Armee, 9.1.1915) oraz uzupełnień, otrzymanych przez 47 DR w grudniu (BA-MA, PH8II-117, Kriegstagebuch Stab der 47. Reserve-Division, s. 6; H. Schulze, dz. cyt., s. 34.

¹⁵⁰ Stan liczebny 3 DP podano za: KA, NFA, 3. ID, Kt. 146, Tagebuch II, 28./10.1914 – 30./3.1915, s. 54.

XVI BP – płk Gustav Fischer

14 pp – ppłk Richard von Vittorelli, 600 bagnetów

2 ptsc – ppłk Viktor von Schleinitz, 300 bagnetów

III BArt – gen. mjr Edmund von Sellner, 54 działa

8 DP¹⁵¹ – gen. dyw. Ludwig Fabini

XCVI BP – gen. mjr Richard Mayer

3 ptsc – ppłk Heinrich von Vonbank, 720 bagnetów

4 ptsc – ppłk August Fischer von See, 270 bagnetów

13 bstrzel – mjr Varius Lavaulx von Vrecourt, 330 bagnetów

16 bstrzel – mjr Karl Lerch von Edlingshausen, 400 bagnetów

CXXI BP – płk Eugen von Lüftner

1 ptsc – płk Karl Hollan, 500 bagnetów

1 bstrzel – kpt. Heinrich Sittig, 150 bagnetów

14 bstrzel – mjr Alfred von Hankenstein, 100 bagnetów

18 bstrzel – kpt. Prokop Kerouš von Felseneck, 50 bagnetów

27 bstrzel – kpt. Heinrich Walter, 90 bagnetów

VIII BArt – płk Hugo Steinhardt, ok. 42 dział

Łącznie w tej części XIV Korpusu: ok. 12 610 bagnetów, ok. 138 dział

XI KORPUS – gen. art. Stephan von Ljubičić

30 DP¹⁵² – gen. dyw. Julius Kaiser

XII BP – gen. mjr Alexander Wasserthal von Zuccari

58 pp – płk Ludwig Kneifel, 1350 bagnetów

95 pp – płk Franz Stransky von Stranograd, 850 bagnetów

LX BP – płk Edmund von Rabl

30 pp – płk Karol Piasecki, 900 bagnetów

80 pp – płk Johann Nechwatal, 560 bagnetów

24 bstrzel – kpt. Josef Štekl, 380 bagnetów

30 bstrzel – płk Emmerich Gerö, 250 bagnetów

LXXXVIII BLSch – gen. dyw. Eduard ks. Schönburg-Hartenstein

II pLSch – płk Józef Stiller, 900 bagnetów

III pLSch – ppłk Josef Hadaszczok, 1100 bagnetów

XXX BArt – płk Jan Romer, 67 dział

¹⁵¹ Stan liczebny 8 DP podano za: KA, NFA, 8. ID, Kt. 470, Tagebuch 4.VIII.1914 – 31.I.1915, s. 101.

¹⁵² Skład 30 DP podano za: KA, SB, Kt. 1906, 30. ID, Res. Nr 51, Ordre de bataille vom 13./12 (1914).

15 DP¹⁵³ – gen. dyw. Alfred von Schenk

XXIX BP – płk Franz Weiss von Mainprugg

5 pp – ppłk Alexander Heegen, 700 bagnetów

66 pp – ppłk Adolf Wolf, 1000 bagnetów

XXX BP – płk Joseph Leide

60 pp – ppłk Josef Puy von Puj, 1800 bagnetów

65 pp – ppłk Ludwig Breuer, 1700 bagnetów

XV BArt – płk Ernst von Terboglav – ok. 42 dział

Oddział kawalerii Vévera – ppłk Richard Véver, rezerwowe szwadrony 14 Pułku Huzarów, 4 Pułku Ułanów, 7 Pułku Ułanów, 13 Pułku Ułanów, 4 Pułku Ułanów Obrony Krajowej, Dywizjon Konnych Tyrolskich Strzelców Krajowych

Łącznie XI Korpus: 11 490 bagnetów, ok. 109 dział

XVII KORPUS – gen. piech. Karl von Křitek

11 DP¹⁵⁴ – gen. dyw. Anton Bellmond von Adlerhorst

XXI BP – płk Josef Blum

15 pp – płk Ferdinand Vogt, 1034 bagnety

55 pp – płk Otmar Babić, 850 bagnetów

XI BArt – ?, 72 działa

LXXXII BPH – gen. mjr Rudolf Schamschula – łącznie 1825 bagnetów¹⁵⁵

20 ppH (kombinowany – połączone 20 i 31 ppH) – mjr Miklós Istvánffy

32 ppH (kombinowany – połączone 12 i 32 ppH) – ppłk Lajos Szentgyörgyi

19 DP¹⁵⁶ – gen. mjr. Karl Mayer – ok. 4000 bagnetów

XXXVII BP – gen. mjr Artur Richard-Roztoczil

35 pp – płk Franz Kahler

¹⁵³ Skład 15 DP podano za: J. Roth baron von Limanowa-Łapanów, dz. cyt., s. 152, stan liczebny za: KA, GB, 15. ITD, Gefechte am Dunajec. Mitte Dezember 1914, Beilage 2.

¹⁵⁴ Skład i stan 11 DP podano za: KA, SB, Kt. 1902, 11. ID, 11. ITD. am 11.XII.1914.

¹⁵⁵ L. Deseő, *A m. kir. szatmári 12. honvéd gyalogezred, valamint menet- és népfölkelő ezredeinek története*, Budapest 1931, s. 69.

¹⁵⁶ Skład 19 DP podano na podstawie: KA, NFA, 19. ID, Kt. 1148, Tagebuch Nr. 3; dokładnych stanów liczebnych poszczególnych oddziałów nie udało się ustalić. Przybliżony stan liczebny oszacowany został na podstawie: K. Wagner, *S českým plukem na ruské frontě*, Praha 1936, gdzie podano przybliżone dane na koniec listopada (s. 139) i informacje o uzupełnieniach, otrzymanych na początku grudnia 1914 r. (s. 141).

75 pp – płk Ludwig von Stampfer
 29 ppLw – płk Johann Wurja
 XXXVIII BP – płk Karl Steiger
 88 pp – płk Heinrich Bolzano von Kronstätt
 6 bstrzel – mjr Maximilian Themer-Jabłoński del Monte Berico
 22 bstrzel – mjr Karl Köbe
 XIX BArt – ?, ok. 42 dział

Łącznie XVII Korpus: ok. 7700 bagnetów, 114 dział

WOJSKA ROSYJSKIE

IX KORPUS ARMIJNY¹⁵⁷ (część)¹⁵⁸ – gen. por. Dymitr Szczerbaczew

74 RDP – gen. por. Iwan Baggowut

I BP – ?

293 Izorski pp – płk Aleksiej Nikołajew, 1850 bagnetów

294 Berezyński pp – ?, 2600 bagnetów

II BP – ?

295 Świrski pp – płk Siergiej Lemieszewski, 1100 bagnetów

296 Griazowiecki pp – płk Siergiej Nastawin, 2000 bagnetów

LXXIV BArt – płk Aleksander Jordan, 48 dział

5 DP – gen. por. Paweł Parczewski

I BP – ?

17 Archangielski pp – płk Iwan Bujwid, 750 bagnetów

18 Wołogodzki pp – płk Gieorgij Stupin, 1000 bagnetów

¹⁵⁷ Skład poszczególnych dywizji rosyjskich oraz dowódców pułków podano za stroną internetową: *Ofitsery russkoj imperatorskoj armii* [Офицеры русской императорской армии], <https://ria1914.info>. Stany liczebne zostały oszacowane na podstawie danych na dzień 28 listopada 1914 r. (RGVIA, F. 203, Shtab Verkhovnogo glavnokomanduiushchego, O. 2, D. 361, Bоевой состав 3 Армии по свѣдѣніямъ на 15 ноябрия 1914 года [РГВИА, Ф. 203, Штаб Верховного главнокомандующего, О. 2, Д. 361, Боевой состав 3 Армии по свѣдѣніямъ на 15 ноября 1914 года]), skorygowanych o straty poszczególnych pułków w okresie od 28 listopada do 15 grudnia, ustalonych na podstawie dokumentów, opublikowanych przez RGVIA [РГВИА] pod adresem gwar.mil.ru, opracowanych i udostępnionych autorowi przez Radima Kapavika. Z braku danych nie uwzględniono ewentualnych uzupełnień, podane liczby należy zatem traktować jako minimalne.

¹⁵⁸ Nie uwzględniono 42 DP, operującej na wschodnim brzegu Dunajca na południe od Tar-nowa.

II BP – gen. mjr Torsten Wadenszterna

19 Kostromski pp – płk Konstantin Nikolski, 1770 bagnetów

20 Halicki pp – płk Gieorgij Romanowski, 1200 bagnetów

V BArt – gen. mjr Siergiej Wojna-Orański, 45 dział

11 DP – gen. por. Iwan Fiedotow

I BP – gen. mjr Aleksander Cicowicz

41 Selengijski pp – ?, 1100 bagnetów

42 Jakucki pp – ?, 1300 bagnetów

II BP – gen. mjr Włodzimierz Maj-Majewski

43 Ochocki pp – płk Nikołaj Łarionow, 1200 bagnetów

44 Kamczacki pp – płk Ilia Martyniuk, 2600 bagnetów

XI BArt – gen. mjr Wasyl Petunin, 32 działa

Łącznie w tej części IX Korpusu Armijnego: 18 470 bagnetów, 125 dział

Załącznik 2. Skład narodowościowy (procent żołnierzy posługujących się danym językiem) pułków i samodzielnych batalionów strzelców austro-węgierskiej armii wspólnej, walczących nad dolnym Dunajcem w grudniu 1914 r.¹⁵⁹

Pułk / samodzielny batalion	Siedziba komendy uzupełnień	Procent żołnierzy deklarujących dany język
Pułki piechoty armii wspólnej		
5 pp „Freiherr von Klobučar”	Szátmar-Németi (Satu Mare)	58% – węgierski 39% – rumuński
14 pp „Ernst Ludwig Großherzog von Hessen und bei Rhein”	Linz	98% – niemiecki
15 pp „Freiherr von Georgi”	Tarnopol	62% – ukraiński (rusiński) 29% – polski
28 pp „Viktor Emanuel III. König von Italien”	Praga	95% – czeski
30 pp „Schoedler”	Lwów	59% – ukraiński (rusiński) 31% – polski
35 pp „Freiherr von Sterneck”	Pilzno	60% – czeski 39% – niemiecki
55 pp „Nikolaus I. König von Montenegro”	Brzeżany	59% – ukraiński (rusiński) 26% – polski
58 pp „Erzherzog Ludwig Salvator”	Stanisławów (Iwano-Frankiwnsk)	72% – ukraiński
59 pp „Erzherzog Rainer”	Salzburg	97% – niemiecki
60 pp „Ritter von Ziegler”	Eger	98% – węgierski
65 pp „Erzherzog Ludwig Viktor”	Munkács (Mukaczewo)	83% – węgierski
66 pp „Erzherzog Peter Ferdinand”	Ungvár (Użhorod)	46% – słowacki 25% – węgierski 22% – ukraiński (rusiński)
75 pp	Neuhaus (Jindřichův Hradec)	79% – czeski 20% – niemiecki
80 pp „Wilhelm Ernst Großherzog von Sachsen-Weimar-Eisenach, Herzog zu Sachsen”	Złoczów	68% – ukraiński (rusiński) 25% – polski

¹⁵⁹ Na podstawie: M. EhnI, *Die österreichisch-ungarische Landmacht nach Aufbau, Gliederung, Friedensgarnison, Einteilung und nationaler Zusammensetzung im Sommer 1914, Ergänzungsheft 9 zum Werke „Österreich-Ungarns letzter Krieg”, Wien 1934.*

88 pp	Beraun (Beroun)	72% – czeski 26% – niemiecki
Pułki tyrolskich strzelców cesarskich		
1 ptsc	Innsbruck Brixen (Bressanone) Trient (Trento)	58% – niemiecki 38% – włoski
2 ptsc	Innsbruck Brixen (Bressanone) Trient (Trento)	55% – niemiecki 41% – włoski
3 ptsc	Innsbruck Brixen (Bressanone) Trient (Trento)	59% – niemiecki 38% – włoski
4 ptsc	Innsbruck Brixen (Bressanone) Trient (Trento)	59% – niemiecki 38% – włoski
Samodzielne bataliony strzelców		
1 bstrzel	Theresienstadt (Terezin)	62% – niemiecki 36% – czeski
6 bstrzel	Pilzno	69% – czeski 30% – niemiecki
13. bstrzel	Kraków	47% – polski 36% – ukraiński (rusiński)
14 bstrzel	Przemyśl	43% – polski 47% – ukraiński (rusiński)
16 bstrzel	Troppau (Opava)	56% – niemiecki 34% – czeski
18 bstrzel	Lwów	59% – ukraiński (rusiński) 31% – polski
22 bstrzel	Eger (Cheb)	50% – niemiecki 49% – czeski
24 bstrzel	Budapeszt	86% – węgierski
27 bstrzel	Czerniowce	54% – rumuński 27% – ukraiński (rusiński)
30 bstrzel	Stanisławów (Iwano-Frankiwnsk)	70% – ukraiński (rusiński)

Załącznik 3. Pochodzenie żołnierzy wybranych pułków rosyjskich walczących nad dolnym Dunajcem (uwzględniono gubernie, z których pochodziło więcej niż 5% żołnierzy danego pułku)¹⁶⁰

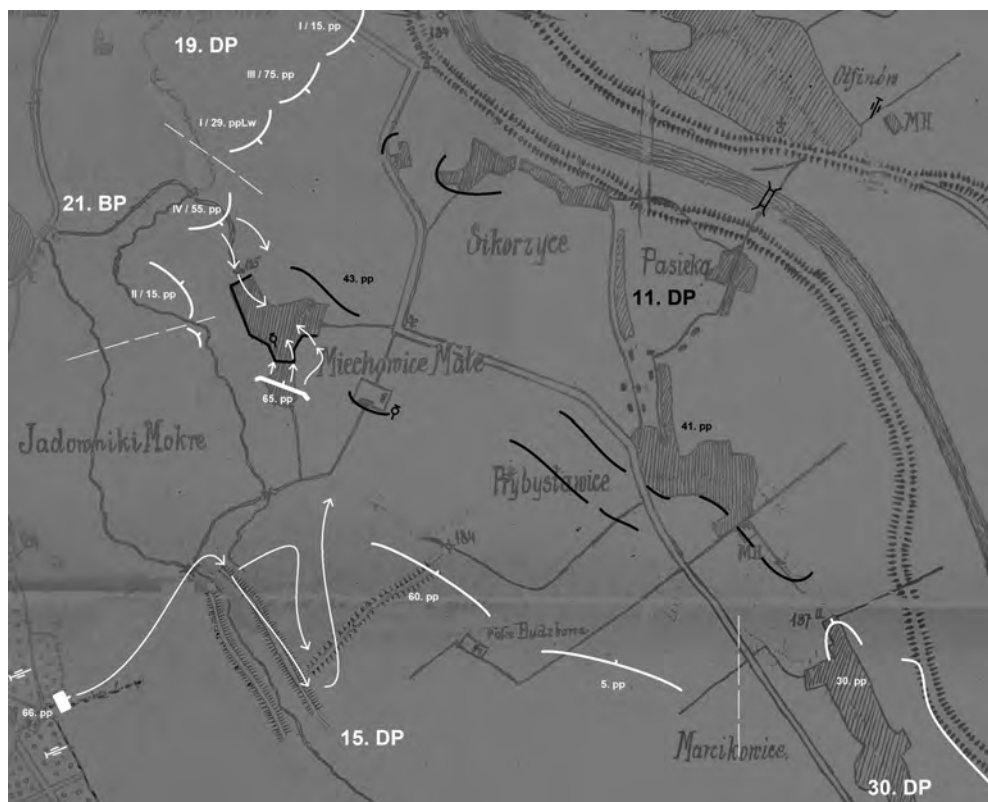
Pułk	Miasto garnizonowe	Procent żołnierzy pochodzących z danej guberni
17 Archangielski pp	Żytomierz	15% – kijowska 11% – połtawska 10% – permska 9% – riazańska 6% – tobolska 6% – wiacka
20 Halicki pp	Żytomierz	32% – kijowska 13% – permska 7% – besarabska
41 Selengijski pp	Dubno	27% – wołyńska 12% – wiacka 11% – tomska 7% – ufijjska 6% – permska
43 Ochocki pp	Łuck	35% – wołyńska 10% – wiacka 8% – orenburska 7% – ufijjska
125 Kurski pp	Równe	16% – połtawska 13% – wołyńska 10% – ufijjska 9% – kazańska 7% – saratowska 7% – niżnowogrodzka 6% – czernihowska
293 Iżorski pp	– (pułk sformowano z kadry 145 pp z garnizonem w Sankt Petersburgu)	25% – ołoniecka 19% – petersburska 12% – wołogodska 9% – pskowska 8% – twerska
294 Berezyński pp	– (pułk sformowano z kadry 146 pp z garnizonem w Jamburgu, ob. Kingisiepp)	24% – ołoniecka 21% – nowogrodzka 12% – petersburska 10% – archangielska 7% – twerska

¹⁶⁰ Na podstawie dokumentów opublikowanych przez RGVIA [РГВИА] pod adresem gwar.mil.ru, opracowanych i udostępnionych autorowi przez Radima Kapavika. Dla 125 pp przyjęto dane o stratach za okres styczeń-marzec 1915 r., dla pozostałych pułków za grudzień 1914 r.

296 Gрязowiecki pp	– (pułk sformowano z kadry 148 pp z garnizonem w Peterhofie)	25% – archangielska 20% – wołogodzka 9% – twerska 8% – petersburska 7% – pskowska 6% – smoleńska
--------------------	--	---

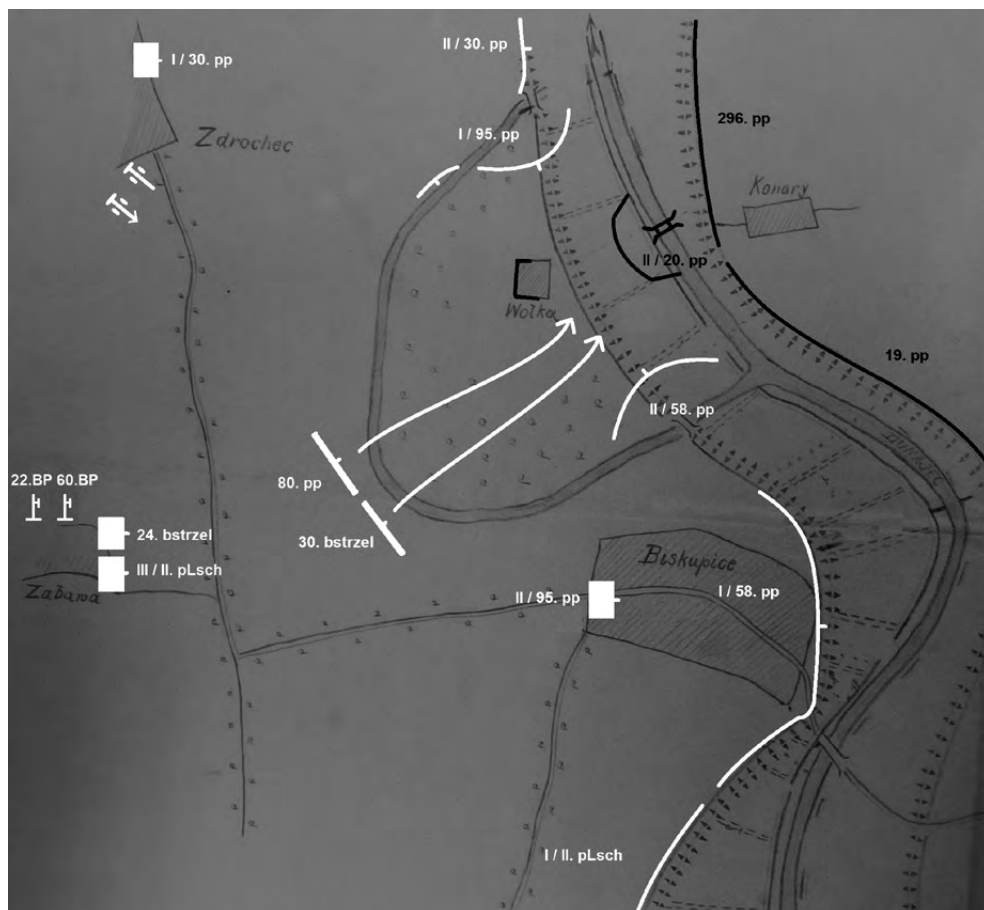
Wykaz skrótów

BArt	– brygada artylerii
BLsch	– brygada strzelców krajowych (Landeschützen; austriacka)
bLst	– batalion pospolitego ruszenia (Landsturm; austriacki)
BOp	– brygada pospolitego ruszenia (opłoczenia; rosyjska)
BP	– brygada piechoty
BPH	– brygada piechoty obrony krajowej (Honvéd; węgierska)
bsap	– batalion saperów
bstrzel	– batalion strzelców (austro-węgierski)
DK	– dywizja kawalerii
DP	– dywizja piechoty
DPH	– dywizja piechoty obrony krajowej (Honvéd; węgierska)
DPLw	– dywizja piechoty obrony krajowej (Landwehr; austriacka)
DR	– dywizja rezerwowa (niemiecka)
pap	– pułk armat polowych
pLsch	– pułk strzelców krajowych (Landeschützen; austriacki)
pp	– pułk piechoty
ppH	– pułk piechoty obrony krajowej (Honvéd; węgierski)
ppLst	– pułk piechoty pospolitego ruszenia (Landsturm; austriacki)
ppLw	– pułk piechoty obrony krajowej (Landwehr; austriacki)
ptsc	– pułk tyrolskich strzelców cesarskich (Tiroler Kaiserjäger; austro-węgierski)
RBP	– rezerwowa brygada piechoty (niemiecka)
rbstrzel	– rezerwowi batalion strzelców (niemiecki)
RDP	– rezerwowa dywizja piechoty (rosyjska)
rpp	– rezerwowi pułk piechoty (niemiecki)

1. Walki na przedpolu przyczółka w Pasiece Otfinowskiej – austro-węgierskie natarcie na Przybysławice i Miechowice Małe, sytuacja w godzinach przedpołudniowych 18 XII 1914 r. Oddziały austro-węgierskie oznaczono kolorem białym, rosyjskie kolorem czarnym. Cyfra rzymska przed numerem pułku oznacza numer batalionu.

Opracowanie własne autora. Jako podkład wykorzystano: Kriegsarchiv Wien (KA), Gefechtsberichte (GB), 66. IR, Gefechtsbericht für die Zeit vom 14.-27. Dezember 1914, szkic I.

2. Atak austro-węgierskiej 30 DP na przyczółek pod Wólką – sytuacja w nocy z 19 na 20 XII 1914 r. Oddziały austro-węgierskie oznaczono kolorem białym, rosyjskie kolorem czarnym. Cyfra rzymska przed numerem pułku oznacza numer batalionu.

Opracowanie własne autora. Jako podkład wykorzystano: Kriegsarchiv Wien (KA), Neue Feldakten (NFA), 121. IBrig, Kt. 1207, Beilagen, Skizze des Abschnittes Major Werner.

Pierwsza wojna światowa była nazywana najpierw Wielką Wojną. Przyniosła ona rzeczywiście wiele nieszczęść na nie-spotykaną dotąd skalę. Siała śmierć i zniszczenie w całej Europie, także w ziemi tarnowskiej, gdzie została bestialsko zamordowana Karolina Kózkówna. Warto o tym przypominać w szerszym kontekście.

W książce przedstawiono szczegółowo sytuację militarną, działania bojowe w okolicach Zabawy. Pokazano nadto szarą codzienność ludności, życie społeczne i gospodarcze, a także aktywne starania polskich patriotów, których efektem było odzyskanie przez Polskę niepodległości w 1918 roku. Druga część książki została poświęcona problematyce męczeństwa z perspektywy teologicznej oraz rozwojowi kultu bł. Karoliny Kózkówny.

To ważna lektura dla regionalistów, dla miłośników swojej „małej ojczyzny”, dla nauczycieli, wychowawców i młodzieży szkolnej nie tylko z ziemi tarnowskiej, ale z całej Polski. Jest interesującym studium przypadku, opartym na oryginalnym materiale źródłowym wydobytym z archiwów polskich, austriackich, rosyjskich i ukraińskich. Zawiera wiele nowych ustaleń i nieznanych dotąd, a istotnych i godnych zainteresowania informacji.

Projekt zrealizowano
przy wsparciu finansowym
Województwa Małopolskiego

<https://akademicka.pl>

